



JURIDISKA FAKULTETEN

vid Lunds universitet

Julia Forser

Sambo tills döden skiljer oss åt?

– en studie om sambors avsaknad av arvsrätt och
begränsade efterlevandeskydd

JURM02 Examensarbete

Examensarbete på juristprogrammet

30 högskolepoäng

Handledare: Eva Ryrstedt

Termin för examen: Period 1, VT16

Innehållsförteckning

Abstract	1
Sammanfattning	3
Förord	5
Förkortningslista	6
1 Inledning	7
1.1 Bakgrund.....	7
1.2 Syfte och frågeställningar	7
1.3 Metod	8
1.4 Avgränsningar och begränsningar.....	9
1.5 Forskningsläge och material.....	10
1.6 Förslag till vidare forskning.....	11
1.7 Disposition.....	12
2 Arvsrätten i korthet	14
2.1 Den legala arvsordningen	14
2.1.1 Grundläggande om makars arvsrätt	15
2.1.2 Sambors avsaknad av arvsrätt.....	16
2.2 Testamentsrätten	16
2.3 Samboreglernas framväxt – en kort historik	17
3 Introduktion till sambor och gifta	18
3.1 Vilka är sambor?	18
3.1.1 Definitionen av sambor.....	18
3.1.2 Samboförhållandets upphörande.....	19
3.2 Vilka är gifta?	20
4 Sambors och makars efterlevandeskydd	20
4.1 Bodelning.....	20
4.1.1 Bodelning mellan sambor.....	20
4.1.2 Bodelning mellan makar.....	23
4.2 Lilla basbeloppsregeln för sambor samt basbeloppsregeln för makar.....	24
4.3 Övertaganderätt.....	25
4.3.1 Övertaganderätt för sambor	25
4.3.2 Övertaganderätt för makar	26

4.4	Nuvarande möjligheter för sambor att själva utöka efterlevandeskyddet.....	26
4.4.1	<i>Avtal om sammanlevnad i oskiftat bo och förekomsten därav</i>	26
4.4.2	<i>Testamente och förekomsten därav</i>	27
4.5	Hur sambors efterlevandeskydd kan stärkas utöver legal arvsrätt	29
4.5.1	<i>Utvidgande av samboegendom</i>	29
4.5.2	<i>Avtal med familjerättslig verkan om vad som skall ingå i bodelning</i>	29
4.5.3	<i>Utökad basbeloppsregel</i>	30
4.5.4	<i>Utökad testationsfrihet till att omfatta gemensamma barns laglotter</i>	30
5	Motiv till olika regleringar vid dödsfall för sambor respektive makar	31
5.1	Neutralitetsideologin	31
5.2	Motiv till olikheter i lagstiftning för olika samlevnadsformer	32
5.3	Motiv till sambors avsaknad av arvsrätt	33
5.4	Motiv till makars arvsrätt framför de gemensamma barnens	34
6	Samboförhållanden förr och nu	35
6.1	Introduktion till kapitlet.....	35
6.2	Förekomst av samboförhållanden	36
6.3	Sambornas ålder	36
6.4	Samboförhållanden – en tillfällig levnadsform?.....	37
6.5	Okunskap om samboregleringen i arvsrättsligt hänseende	39
6.6	Skäl för valet att vara sambo	39
7	Analys.....	42
7.1	Introduktion till kapitlet.....	42
7.2	Sammanfattande synpunkter på sambors efterlevandeskydd och hur samboförhållanden har förändrats.....	42
7.3	Är motiven som låg till grund för sambors avsaknad av arvsrätt tillämpliga på samboförhållanden idag?.....	43
7.4	De lege ferenda	46
8	Käll- och litteraturförteckning	49

Abstract

The purpose of this thesis is to investigate whether or not it is justifiable that cohabiting partners don't inherit from each other, given that married couples do. Furthermore, I am going to discuss cohabiting partners' provision for surviving *lex ferenda*. Towards this purpose I will look into current survivorship legislation that affects cohabiting partners as well as married couples, how it can be improved, the motivations behind the lack of a right for cohabitants to inherit from each other, and how cohabitation has changed since the motivations.

Cohabitants are currently not entitled to inherit from one another. If a cohabitant is deceased, the legal order of succession will apply, which the surviving cohabitant is not a part of. Instead, other provisions for surviving are offered. In addition to the right to property division that is provided for the surviving cohabitant, there is a right that establishes a minimum monetary grant that the surviving cohabitant has the right to receive from the couple's property settlement, as well as a right to obtain the housing in certain situations. Moreover, the surviving cohabitant himself can extend the provisions for surviving by entering an agreement with the heirs to not split the decedent's estate. Also, the cohabitants can make sure to provide for each other through the writing of a will. Spouses, however, automatically inherit from each other, and compared to the provisions for surviving they benefit from, the protection that cohabitants may obtain seems very limited. There are several possible ways to extend these provisions for cohabitants. The property division rules can be extended, cohabitants can be allowed to make agreements about what property to divide in the first place, the minimum grant for the surviving cohabitant can be larger, and the right to dispose of one's possessions through a will can be extended. An additional way of improving the survivorship legislation for cohabitants would be to implement a right to inherit from each other. One of my research questions was to examine the motivations behind the lack of a right for cohabitants to inherit from each other. The decision not to implement such a right was made in 1987, when establishing the former law applying to cohabitants, and as such, the decision was based upon

living conditions in that era. In order to enable an analysis regarding whether or not it is justifiable that cohabitants don't inherit from each other, I investigated if cohabitation has changed since the decision was made not to implement the right for cohabitants to inherit from each other. I found that cohabitation has changed since then: among other things, cohabitation is more common and increasing among higher age groups, even though this life choice still tends to be more temporary than marriages.

I advise the survivorship legislation for cohabitants to be extended to letting them dispose of their possessions more freely through a will. Namely, my suggestion is that the freedom to divide through a will should be extended to include the cohabitants' mutual children's statutory share of inheritance. However, I didn't find the existing research to be extensive enough to grant cohabitants a legal right to inherit from each other based on it, since there isn't enough research to conclude whether or not cohabitants wish to inherit from each other at all, nor in what situations or to what extent. Thus I found that based on the existing research, cohabitants' lack of a legal right to inherit from each other is justifiable.

Sammanfattning

Syftet med denna framställning är att, mot bakgrund av att arvsrätt existerar inom äktenskap, undersöka om sambors avsaknad av arvsrätt är motiverad samt att diskutera sambors efterlevandeskydd de lege ferenda. För att uppnå syftet undersöks efterlevandeskyddet för sambor respektive makar, hur efterlevandeskyddet för sambor kan stärkas, hur sambors avsaknad av arvsrätt är motiverad och till sist hur samboförhållanden har förändrats sedan ställningstagandet till sambors avsaknad av arvsrätt togs.

Sambor ärver inte varandra. Om någon av dem avlider fördelas arvet i enlighet med den legala arvsordningen där efterlevande sambo inte ingår. Det uppställs emellertid ett visst efterlevandeskydd för sambor. Förutom rätten till bodelning, som tillkommer efterlevande sambo, uppställs ett minimiskydd som innebär att efterlevande har rätt att erhålla ett visst belopp av samboegendomen samt en övertaganderätt till bostaden i vissa fall. Utöver dessa efterlevandeskydd kan sambor i vissa fall själva utöka efterlevandeskyddet genom att ingå avtal om sammanlevnad i oskiftat bo eller genom att upprätta testamente. Makar däremot ärver varandra och jämfört med efterlevandeskyddet de åtnjuter framstår sambors efterlevandeskydd som ytterst begränsat. Det finns flera sätt att stärka efterlevandeskyddet för sambor; den delningsbara egendomen kan utökas till att avse fler egendomstyper, sambor kan tillåtas avtala om vad som skall ingå i bodelning, minimibeloppet efterlevande sambo erhåller kan ökas och testationsfriheten kan utökas. Ytterligare ett sätt att stärka efterlevande sambos ställning på är genom att införa arvsrätt för sambor. En av mina frågeställningar gick ut på att undersöka hur sambors avsaknad av arvsrätt är motiverad. Ställningstagandet till sambors avsaknad av arvsrätt togs inför tillkomsten av den tidigare sambolagen år 1987 och bygger på hur levnadsförhållandena såg ut då. För att möjliggöra en analys om huruvida sambors avsaknad av arvsrätt är motiverad, undersökte jag om samboförhållanden har förändrats i de aspekter som låg till grund för ställningstagandet. Jag fann att de har det. Samboförhållanden är bland annat mer vanligt förekommande och vanligare i

högre åldrar. Dock verkar de fortfarande vara av mer kortvarig natur än vad äktenskap är.

Jag förespråkar att efterlevandeskyddet för sambor bör stärkas genom att utöka testationsfriheten till att avse sambors gemensamma barns laglott. Däremot har jag inte ansett det vara tillräckligt utrett om sambor vill ärva varandra över huvud taget eller i sådana fall i vilka hänseenden eller i vilken utsträckning, för att tillerkänna sambor arvsrätt. Utifrån det material som finns att tillgå har jag således dragit slutsatsen att sambors avsaknad av arvsrätt är motiverad.

Förord

Det här arbetet markerar slutet av mina studier på Juristprogrammet vid Lunds universitet. Det var Göran Lind, adjungerad professor i rättsvetenskap vid Örebro universitet, som under en fördjupningskurs väckte mitt intresse för arvsrätt från första början. Tack för ditt engagemang och all inspiration du givit mig. Jag vill också tacka min handledare Eva Ryrstedt, jur.dr och professor i civilrätt, som kommit med värdefulla kommentarer och synpunkter under arbetets gång.

Till sist vill jag även tacka min sambo Johan Svenfelt som stöttat mig genom inte bara detta arbete, utan genom hela min studietid. Johan, efter det här arbetet tror jag vi borde gifta oss...

Gullholmen, 27 maj 2016

Julia Forser

Förkortningslista

Bet.	Betänkande
BrB	Brottsbalk
Dir.	Direktiv
NJA	Nytt juridiskt arkiv. Avdelning I
Prop.	Proposition
SamboL	Sambolag
SOU	Statens offentliga utredningar
SvJT	Svensk Juristtidning
ÄB	Ärvdabalk
ÄktB	Äktenskapsbalk

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Det finns två huvudsakliga samlevnadsformer i Sverige idag; äktenskap och samboförhållanden.¹ Äktenskap har historiskt sett ansetts vara den primära formen för familjebildning.² Samboförhållanden verkar dock alltmer utgöra en självständig samlevnadsform som inte bara utgör ett förstadium till äktenskap, utan snarare ett alternativ till detsamma.³ När det kommer till arvsrättsregleringen skiljer sig emellertid de två samlevnadsformerna åt markant. Sambor saknar arvsrätt enligt den legala arvsordningen. Makar däremot ärver varandra och jämfört med efterlevandeskyddet de åtnjuter framstår sambors efterlevandeskydd som ytterst begränsat.⁴ Ställningstagandet till sambors avsaknad av arvsrätt togs inför tillkomsten av den tidigare sambolagen⁵ år 1987 och bygger på hur levnadsförhållandena såg ut då.⁶ Sedan dess har samboförhållanden förändrats.⁷ I denna framställning kommer jag undersöka huruvida sambors efterlevandeskydd kan anses tillräckligt, huruvida avsaknaden av arvsrätt är motiverad samt sambors arvsrättsliga ställning de lege ferenda.

1.2 Syfte och frågeställningar

Mot bakgrund av att arvsrätt existerar inom äktenskap, är syftet med denna framställning att undersöka om sambors avsaknad av arvsrätt är motiverad samt att diskutera sambors efterlevandeskydd de lege ferenda. För att uppnå syftet har ett antal frågeställningar formulerats och besvarats:

- Hur ser efterlevandeskyddet ut för sambor respektive makar?
- Hur kan efterlevandeskyddet för sambor förändras?
- Hur är sambors avsaknad av arvsrätt motiverad?

¹ Walleng s. 410 ff.

² Prop. 1986/87:1 s. 99; SOU 1999:104 s. 169; Walleng s. 410.

³ Walleng s. 375 f.

⁴ Brattström & Singer s. 59 f., 86 ff.

⁵ Lag (1987:232) om sambors gemensamma hem. Hädanefter tidigare sambolagen.

⁶ Prop. 1986/87:1 s. 109 f.; Walleng s. 374 ff.

⁷ Walleng s. 375.

- Hur har samboförhållanden förändrats sedan ställningstagandet till sambors avsaknad av arvsrätt togs?

1.3 Metod

För att besvara frågeställningarna har först och främst gällande rätt studerats och tolkats genom användning av en klassisk rättsdogmatisk metod. I enlighet med rättskällornas hierarki har gällande rätt främst sökts i rättsreglerna själva. Därefter har förarbeten till lagstiftningen, offentligt tryck, lagkommentarer och doktrin varit till stor hjälp vid tolkningen av rättsreglerna. I den mycket begränsade omfattning relevant rättspraxis finns att tillgå har jag även använt mig av den rättskällan.⁸

Hur lagstiftningen kan förändras för att bättre tillgodose de rådande samhällsförhållandena är huvudsakligen en fråga för rättssociologin.⁹ Denna framställning gör emellertid inga anspråk på att vara rättssociologisk, utan snarare utgör den vad som kan betecknas "traditionell rättsvetenskap", i den mån de lege ferenda behandlas. Det är en term för rättsdogmatik och rättsvetenskap som tillåter diskussioner de lege ferenda och att rätten kritiskt analyseras. Rättsdogmatiken i en snävare bemärkelse avser endast att redogöra för gällande rätt vid en viss tidpunkt utan att rättsreglerna kritiseras eller värderas. Således lämnas inte något utrymme för rättsutveckling inom den definitionen.¹⁰ Då denna rättsvetenskapliga framställning delvis syftar till att utreda behovet av reformer inom samboregleringen, är empiriska undersökningar nödvändiga för att kartlägga samhällsförhållandena idag.¹¹ Inga empiriska studier har företagits speciellt för detta arbete, men däremot bygger materialet som används för att analysera samboförhållandena till stor del på empiriska studier.¹² Det materialet utgörs till viss del även av empiriska undersökningar som inte utgör rättskällor.

⁸ Jfr Korling & Zamboni s. 21 ff; Hellner s. 24 ff.

⁹ Korling & Zamboni s. 207 ff.

¹⁰ Hellner s. 22 ff.

¹¹ Ibid s. 108.

¹² Walleng s. 24 f.; SOU 1978:55 s. 10.

1.4 Avgränsningar och begränsningar

Utöver den familjerättsliga reglering som blir tillämplig då ett samboförhållande eller ett äktenskap upplöses genom ena partens död, är försäkringsrätten och förmögenhetsrätten av stor betydelse för efterlevandeskyddet. Försäkringar kan falla ut och inom förmögenhetsrätten kan principen om dold samäganderätt och obehörig vinst ha stor påverkan på hur parets egendom fördelas.¹³ Av platsbrist har både försäkrings- och förmögenhetsrätten lämnats utanför ramen för denna uppsats.

I avsnittet gällande hur efterlevandeskyddet kan stärkas för sambor har jag valt att inte undersöka förutsättningarna för en utökad testationsfrihet genom avskaffande av laglotten. Laglottssystemet är så väl förankrat i svensk rätt att ett förslag om att avskaffa den skulle bli en allt för komplex fråga att undersöka inom ramen för denna uppsats.¹⁴

Det juridiskt relevanta material som behandlar sambors avsaknad av arvsrätt är vad jag funnit begränsat. Statistiken som finns att tillgå avser till stor del inte bara upplösande av samboförhållanden till följd av dödsfall, utan även till följd av separation. I denna framställning kommer jag endast att redogöra för lagstiftning som blir tillämplig på samboförhållanden som upphör till följd av dödsfall och i den mån regelverket ser likadant ut vid separation kommer det i regel inte att framgå.

I viss mån har jag jämfört samboregleringen och äktenskapsregleringen i avsikt att belysa skillnaderna i arvslagstiftningen dem emellan. Avseende efterlevandeskyddet har utgångspunkten varit efterlevandeskyddet för sambor. Efterlevandeskyddet inom äktenskap har bara kommenterats kort i den mån ett motsvarande skydd uppställs inom äktenskapsrätten. Framställningen är inte på något vis avsedd att utgöra en heltäckande jämförelse mellan samboförhållanden och äktenskap när det kommer till arvsrätt.

¹³ Brattström & Singer s. 88 f., 107 ff.; Agell & Brattström s. 254 ff.

¹⁴ Jfr Brattström & Singer s. 198 ff.

Jag redogör inte alls för utländsk rätt i denna uppsats. Jag är medveten om att där finns många intressanta infallsvinklar att undersöka och jämföra med svensk rätt. Av platsbrist har jag ändå fått bortse från utländsk rätt och valt att inte göra uppsatsen komparativ.

Då registrerade partnerskap idag jämställs med äktenskap kommer de inte nämnas särskilt i framställningen.¹⁵ Inte heller kommer praktiska detaljer avseende tidsfrister och värderingar m.m. redogöras för i denna uppsats.

1.5 Forskningsläge och material

Sedan den tidigare sambolagens tillkomst år 1987 har inte frågan om arvsrätt för sambor utretts närmare i lagstiftningssammanhang. I förarbetena till den tidigare sambolagen konstaterades att arvsrätt inte var motiverad för sambor och i motiven till den nya sambolagen¹⁶ var inte arvsrätten föremål för behandling.¹⁷ Avseende sambors efterlevandeskydd i övrigt kan tyckas att det inte var speciellt länge sedan det sågs över i och med sambolagens tillkomst år 2003 och att lagstiftningen därmed borde vara anpassad till samhällsförhållandena idag. Mycket av regleringen är emellertid hämtad från den tidigare lagstiftningen från 1987 och motiven grundar sig i samhällsförhållandena som rådde då. Sedan dess har samhället och samlevnadsformerna förändrats, varför en ny undersökning om både arvsrätt och efterlevandeskydd för sambor är påkallad.¹⁸

Vad som utmärker detta arbete om sambors avsaknad av arvsrätt och begränsade efterlevandeskydd, är att jag analyserar hur samboförhållanden har förändrats sedan ställningstagandet till sambors avsaknad av arvsrätt togs. Detta i syfte att undersöka om ställningstagandet är motiverat idag.

I den mån materialet för att besvara frågeställningarna utgörs av doktrin och lagkommentarer, har jag främst använt mig av litteratur skriven av civilrättsprofessorerna Anders Agell, Margareta Brattström, Anna Singer och

¹⁵ Skatteverket.

¹⁶ Sambolag (2003:376, SamboL).

¹⁷ Boström & Israelsson s. 645.

¹⁸ Jfr Walleng s. 68 f., 73.

Göran Lind. För att visa hur samboförhållanden har förändrats sedan tillkomsten av den tidigare sambolagen, har jag delvis använt mig av statistik. Statistiken är mestadels hämtad från två omfattande studier. Den ena företogs av familjelagssakkunniga år 1974 i form av en intervjuundersökning i Gävle. Urvalsgruppen utgörs av såväl sambor som nygifta.¹⁹ I min uppsats kommer jag redogöra för vilken del av urvalsgruppen som avses i varje enskilt fall. Jag har valt att använda mig av den undersökningen eftersom det är bland annat den som ligger till grund för lagstiftningen.²⁰ Den andra omfattande studien utgör en del av Kajsa Wallengs akademiska doktorsavhandling avseende det rättsliga skyddet sambor åtnjuter respektive saknar idag. Studien är en empirisk postenkätundersökning som företagits av författaren år 2010 i samverkan med enkätenheten på SCB. Respondenterna i urvalsgruppen utgjordes av såväl sambor som ensamstående i åldrarna 20-70 år. Viss statistik bygger på svar från hela urvalsgruppen och viss från bara samborna.²¹ I min framställning har jag varit noga med att poängtera om det är hela urvalsgruppen eller endast samborna som avses, varje gång jag presenterar statistik från undersökningen. Undersökningen behandlar både det rättsliga skyddet vid separation och vid dödsfall, varav regleringen kring dödsfall varit relevant för denna uppsats. Både familjelagssakkunnigas undersökning och Wallengs studie utgör viktiga källor för denna framställning. I möjligaste mån har resultat från andra undersökningar som behandlar samma frågor upptagits, i syfte att jämföra resultat och säkerställa tillförlitligheten hos källorna. I övrigt har det, huvudsakligen av platsbrist, inte funnits möjlighet att kommentera urvalsgrupperna och tillförlitligheten i statistiken vid varje enskilt tillfälle. Istället hänvisas den som är nyfiken på detta till de ursprungliga undersökningarna.

1.6 Förslag till vidare forskning

Genom studerandet av material inför denna framställning har det kommit till min kännedom att testationsfrihet för sambor att åstadkomma samma arvsrättsliga

¹⁹ SOU 1978:55 s. 10 f.

²⁰ Jfr Prop. 1986/87:1 s. 109 f.; SOU 1981:85 s. 205 f.; SOU 1978:55 s. 127 ff; Lind, lagkommentar till SamboL s. 37.

²¹ Walleng s. 73 ff.

ställning som makar, råder i Danmark.²² Då denna uppsats inte berör utländsk rätt och det hade legat utanför ramarna för arbetet att undersöka och kommentera dansk rätt i det avseendet, så har det inte gjorts. Däremot är jag medveten om att förslaget att utöka sambors testationsfrihet i motsvarande mån i Sverige hade blivit mycket bättre utrett och välgrundat om en jämförelse med dansk rätt hade företagits. Av den anledningen vill jag uppmuntra till vidare forskning inom detta område.

Jag vill tro att denna uppsats hade behövt kompletteras av utredningar om *varför sambor inte ämnar ingå äktenskap*. Utifrån de svaren hade man kunnat se om det är för att de exempelvis inte har tillräcklig kunskap om de juridiska konsekvenserna, om de förknippar vigsel (låt det vara osagt om befogat eller inte) med något traditionellt religiöst, om det bara inte blir av eller om de faktiskt vill stå utanför äktenskapets rättsverkningar. Ett gediget sådant material hade kunnat tjäna som underlag för ett mer välgrundat beslut huruvida sambor borde tillerkännas arvsrätt.

1.7 Disposition

Inledningsvis presenterar jag arvsrätten genom att redogöra för grundläggande begrepp, den legala arvsrätten och testamentsrätten i korthet. Även samboreglernas framväxt kommer presenteras kort i anslutning till detta. Därefter följer kapitel om vilka som är sambor respektive makar och efterlevandeskyddet som uppställs för de samlevnadsformerna. Häri kommer jag även beröra vilka möjligheter sambor har att själva utöka efterlevandeskyddet samt förslag på hur efterlevandeskyddet för sambor kan stärkas. Därefter skiftar jag fokus från att redogöra för gällande rätt till varför regleringarna ser ut som de gör; varför arvsrättsregleringen skiljer sig mellan äktenskap och samboförhållanden, varför sambor saknar arvsrätt och varför makar ärver framför gemensamma barn. I sista delen av avhandlingen undersöks hur samboförhållanden har förändrats från det att ställningstagandet till sambors avsaknad av arvsrätt togs. Det utgör sedan grunden för analysen om huruvida

²² Jfr Walleng s. 347 ff; Lind, lagkommentar till SamboL. s. 270 f.

sambors avsaknad av arvsrätt är motiverad. Till sist mynnar arbetet ut i slutsatser om sambors efterlevandeskydd och arvsrättsliga ställning de lege ferenda.

2 Arvsrätten i korthet

2.1 Den legala arvsordningen

När någon avlider kallas egendomen som lämnas kvar efter denne för kvarlåtenskap. Kvarlåtenskapen måste på något sätt tas om hand och fördelas. För de som under sin livstid levde i en parrelation skall kvarlåtenskapen efter den avlidna avskiljas från den efterlevandes egendom²³ och först därefter fördelas.²⁴ I svensk rätt har det historiskt sett varit den avlidnas familj vars intresse av arvet har fått väga tyngst. Den legala arvsordningen utgår därför ifrån att arvet skall fördelas mellan den avlidnas släktingar, de så kallade arvingarna.²⁵ Arvet som tillfaller en arvinge kallas för den personens arvslott. I 2 kap. Ärvdabalken återfinns de huvudsakliga reglerna om hur arvsfördelningen skall ske.²⁶ Där framgår att i första hand ärver arvlåtarens bröstarvingar den avlidna.²⁷ Bröstarvingar är den avlidnas barn och om de inte finns i livet träder deras barn eller annan i rakt nedstigande led in i deras ställe, i enlighet med vad som kallas istadarätten. Barn som tar över sina föräldrars rätt till arv får dela på den kvarlåtenskap som skulle tillfallit deras förälder. Detta kallas för stirpalgrundsatsen och innebär att var gren tar lika lott. Det är alltså inte så att kvarlåtenskapen per automatik fördelas lika mellan alla arvingar, utan istället fördelas den lika mellan de ursprungliga grenarna.²⁸ Talar man om arvingar som ärver i första hand, dvs. bröstarvingar, så säger man att de tillhör första parentelen. Har inte arvlåtaren några bröstarvingar fördelas arvet istället mellan arvlåtarens föräldrar. Om någon av föräldrarna inte lever träder deras barn in i deras ställe, också här i enlighet med istadarätten. De som tillhör den här arvsgruppen och alltså ärver i andra hand, tillhör den andra parentelen. Precis på samma sätt går det till även för tredje parentelen som avser arvlåtarens mor- och farföräldrar och deras barn. Där tar arvsordningen slut för arvingarna i de tre

²³ För sambors del gäller detta endast om efterlevande sambo begär bodelning.

²⁴ 23 kap. 1 § 2 st Ärvdabalk (1958:637, ÄB).

²⁵ Brattström & Singer s. 15 ff.

²⁶ Eriksson (2014) s. 66.

²⁷ 2 kap. 1 § 1 st ÄB.

²⁸ 2 kap. 1 § 2 st ÄB; Brattström & Singer s. 30 ff.

parentelerna och arvlåtarens kusiner har därmed inget anspråk på kvarlåtenskapen med stöd av istadarätten.²⁹ Istället tillfaller kvarlåtenskapen efter arvlåtaren i regel den allmänna arvsfonden.³⁰ Vill den avlidna att kusiner eller någon annan skall ärva, så kan den legala arvsordningen åsidosättas genom att arvlåtaren upprättar ett testamente.³¹

2.1.1 Grundläggande om makars arvsrätt

En ordning som går före den som nämnts ovan är makes arvsrätt.³² Makes arvsrätt framför de gemensamma barnens infördes år 1987. Innan dess ärvde i regel arvlåtarens bröstarvingar och endast i den mån den avlidna inte hade några barn³³ ärvde efterlevande make.³⁴ Den nuvarande ordningen tillåter efterlevande make att ärva all den avlidnas kvarlåtenskap även om den avlidna har barn, förutsatt att barnen är makarnas gemensamma. I sådana fall ärver efterlevande make även de gemensamma barnens lotter. Har däremot den avlidna maken barn som inte är makarnas gemensamma, det vill säga så kallade särkullbarn, så har de rätt att få sina lotter skiftade direkt vid sin förälders död vilket innebär att efterlevande make i det fallet saknar arvsrätt.³⁵ Särkullbarn har dock en möjlighet att avstå sin omedelbara rätt till arv i enlighet med 3 kap. 9 § ÄB och istället skjuta upp arvsrätten till den dag även den efterlevande maken avlider.³⁶ Om barnet är omyndigt finns inget som hindrar barnets förmyndare, gode man eller överförmyndare från att medge att särkullbarnet skjuter upp sin arvsrätt i enlighet med detta lagrum.³⁷

Om den avlidna lämnar efter sig arvsberättigade arvingar i första eller andra parantelen så har de enligt 3 kap. 2 § ÄB rätt till efterarv. Det innebär att de ärver kvarlåtenskapen (i den mån det finns någon kvar) den dag den efterlevande maken avlider. När arvet skall fördelas efter den först avlidna maken beräknas vad arvet utgör för kvotdel i den efterlevandes egendomsmassa, vilken sedan ligger till

²⁹ 2 kap. 2-4 §§ ÄB; Brattström & Singer s. 30 ff.

³⁰ 5 kap. 1 § ÄB.

³¹ Brattström & Singer s. 37.

³² 3 kap. 1 § 1 st ÄB.

³³ Hädanefter inbegriper "barn" bröstarvingar.

³⁴ Brattström & Singer s. 77.

³⁵ 3 kap. 1 § ÄB; Brattström & Singer s. 22 ff.

³⁶ Ibid s. 58.

³⁷ Prop. 1986/87:1 s. 239.

grund för beräkandet av efterarvet vid den efterlevande makens frånfälle. Den efterlevande maken ärver nämligen bara sin avlidna make med fri förfoganderätt, vilket innebär att den efterlevande har rätt att under sin livstid fritt disponera över egendomen genom att leva upp den och i viss mån även ge bort den³⁸, men inte genom att testamentera bort den.³⁹

2.1.2 Sambors avsaknad av arvsrätt

I arvsrättsligt hänseende jämställs inte sambor med gifta. Sambor har ingen arvsrätt efter varandra.⁴⁰ Istället fördelas kvarlåtenskapen efter en avliden sambo i enlighet med den legala arvsordningen som beskrivits ovan, såvida inte testamente finns. Sambor som önskar ärva varandra är därför hänvisade till att upprätta testamente, varför testamentsrätten utgör ett viktigt institut för många sambor.⁴¹

2.2 Testamentsrätten

Den legala arvsordningen kan åsidosättas genom upprättandet av ett testamente. Testationsfriheten motiveras av individens fria vilja och äganderätt och är ett gammalt institut som i svensk rätt har ökat i betydelse i takt med att den legala arvsordningen har fått stå tillbaka i vissa hänseenden.⁴² I regel gäller att det står testatorn fritt att genom testamente sätta den legala arvsordningen ur spel och själv fördela sin kvarlåtenskap, som ett utflöde av äganderätten. Testationsfriheten är emellertid inte obegränsad. En av de viktigaste begränsningarna utgörs av bröstarvingars rätt till laglott.⁴³ Laglott utgör halva den arvslott som tillfaller bröstarvinge enligt lag och bröstarvingar har alltid rätt att begära ut sin laglott, även om den skulle vara borttestamenterad.⁴⁴

³⁸ Gåvor under livstiden begränsas av 3 kap. 3 § ÄB.

³⁹ 3 kap. 2 § ÄB; Lind, lagkommentar till 3 kap. 2 § ÄB s. 67 ff.

⁴⁰ Brattström & Singer s. 34.

⁴¹ Lind, lagkommentar till SamboL s. 269 ff.

⁴² Brattström & Singer s. 25 ff.

⁴³ Eriksson (2008) s. 140 f.

⁴⁴ 7 kap. 1 och 3 §§ ÄB.

2.3 Samboreglernas framväxt – en kort historik

Fram till 1734 års lag har äktenskap i Sverige inte krävt någon vigsel, utan vad som utgjorde äktenskap eller inte avgjordes utifrån germansk sedvänja. I 1734 års lag stadgades att äktenskap endast kunde ingås genom kyrklig vigsel.⁴⁵ På 1800-talet växte sig kritiken stark mot en sådan ordning och möjlighet till civiläktenskap utan kyrkans inblandning krävdes. Detta krav fick så småningom genomslag och år 1908 infördes en ordning som tillät civiläktenskap i form av borgerlig vigsel. Fram till år 1915 hade vissa rättsverkningar tillämpats på så kallade ofullkomnade äktenskap där parterna var trolovade men inte gifta, men efter 1915 stod bara kyrklig eller borgerlig vigsel till buds. På 1940-talet uppmärksammades att det fanns ett behov av rättsregler för vad vi idag kallar sambor, vilket ledde till förändringar på socialrättens område. Äktenskapsfrekvensen sjönk drastiskt under 1960-talet, medan andelen samboförhållanden ökade markant. Det föranledde diskussioner kring vilka regler som egentligen tillämpades på samboförhållanden samt om det fanns behov av att lagstifta på området.⁴⁶ Innan lagstiftning infördes löstes sambors mellanhavanden med hjälp av förmögenhetsrättsliga regler om t.ex. samäganderätt och förutsättningsläran.⁴⁷

År 1969 utfärdade regeringen ett direktiv till kommittén familjelagssakkunniga, att undersöka om lagstiftning för sambor var motiverad. De motstående intressen som var föremål för noga avvägning var dels ett skyddsbehov för den ekonomiskt svagare parten i samboförhållandet, dels parternas valfrihet av tillämpligt regelsystem.⁴⁸ Familjelagssakkunnigas förslag utmynnade år 1973 i en lag⁴⁹ som var mycket begränsad till sin omfattning som gav den sambo i störst behov av det, en övertaganderätt till hyresrätt eller bostadsrätt mot ekonomisk kompensation.⁵⁰ I övrigt reglerades sambornas ekonomiska mellanhavanden fortsatt med hjälp av förmögenhetsrättsliga regler.⁵¹ Familjelagssakkunniga fortsatte utreda behovet av lagstiftning för sambor och år 1981 presenterade de genom sitt slutbetänkande ett

⁴⁵ Lind, lagkommentar till SamboL s. 15 ff.; SOU 1978:55 s. 34.

⁴⁶ Lind, lagkommentar till SamboL s. 15 ff.

⁴⁷ Ibid s. 32.

⁴⁸ Ibid s. 31 f.

⁴⁹ Lag (1973:651) om ogifta samboendes gemensamma bostad.

⁵⁰ Lind, lagkommentar till SamboL s. 33 f.; Agell & Brattström s. 246.

⁵¹ Lind, lagkommentar till SamboL s. 33 f.

förslag om utökat skydd för den svagare parten i samboförhållanden. Det nya förslaget innebar att sambornas gemensamma bostad och bohag skulle bli föremål för bodelning. Detta ledde till vad som kom att bli den första egentliga svenska sambolagen som tillkom år 1987.⁵² Tio år senare gavs samboendekommittén i uppdrag att utvärdera sambolagen och utreda om den tillgodosåg den ekonomiskt svagare partens skyddsbehov, som den var avsedd att göra.⁵³ I deras utredning framgick att de inte ansåg syftet vara fullt tillgodosett, varpå de föreslog en utvidgning av den delningsbara egendomen. Regeringen ansåg emellertid att en sådan utvidgning inte var befogad, varför den inte infördes. Den nya sambolagen som följde medförde istället mestadels tekniska förbättringar och huvuddelen av bodelningsreglerna från den tidigare lagen fördes över i sin dåvarande form till den sambolag som är gällande idag.⁵⁴

3 Introduktion till sambor och gifta

3.1 Vilka är sambor?

3.1.1 Definitionen av sambor

Vilka som räknas som sambor och faller in under sambolagens tillämpning regleras i 1 § SamboL. Där framgår att dels skall det röra sig om två personer som stadigvarande bor tillsammans i ett parförhållande och har gemensamt hushåll, dels får ingen av dem vara gift eller registrerad partner.⁵⁵ Begreppet sambor har preciserats närmare genom lagförarbeten. Vid införandet av den nya sambolagen kommenterades i förarbetena att trots att ordalydelsen ändrades vid införandet av den nya sambolagen, så var inte någon förändring i sak av definitionen av sambor åsyftad. Därför är även motiven och förarbetena till den tidigare sambolagen av intresse för den rådande definitionen av sambor.⁵⁶

⁵² SOU 1981:85 s. 87 f.; Lind, lagkommentar till SamboL s. 34.

⁵³ Dir. 1997:75.

⁵⁴ Lind, lagkommentar till SamboL s. 35 ff.

⁵⁵ 1 § SamboL.

⁵⁶ Prop. 2002/03:80 s. 27.

För att två personer skall anses bo tillsammans krävs att de huvudsakligen har gemensam permanentbostad. I prövningen av vad som anses vara den huvudsakliga bostaden har folkbokföringsadressen tjänat som utgångspunkt, men den har inte varit ensamt avgörande.⁵⁷ Innebörden av att samboendet skall vara stadigvarande preciseras inte närmre i lagtexten. I motiven till införandet av den tidigare sambolagen nämns att samboendet inte skall vara alltför kortvarigt. Ett samboende på sex månader anges som riktmärke för vad som anses stadigvarande. Att paret är folkbokfört på samma adress eller har gemensamma barn talar också för att förhållandet inte är av kortvarig natur. Det nämns också att andra faktorer, som att parterna har upprättat testamente till förmån för varandra eller skaffat gemensamt bankkonto, kan tala för ett stadigvarande samboende även då tiden för samboendet är kortare än sex månader.⁵⁸ Att samborna skall vara ett par sägs i förarbetena i regel innebära att de skall ha ett sexuellt samliv.⁵⁹

Det finns inga ålderskrav för att man skall kunna anses vara sambo. Av 9 § 2 st SamboL följer att ett samboavtal kan skrivas av en person under 18 år om förmyndarens skriftliga medgivande inhämtas. Detta innebär att en sambo kan vara under 18 år.⁶⁰ Lagutskottet har dock i ett betänkande anfört att eftersom samboförhållandet i regel skall vara av sexuell natur, får antas att ingen av samborna kan vara under 15 år.⁶¹

3.1.2 Samboförhållandets upphörande

Ett samboförhållande upphör t.ex. om någon av eller båda samborna gifter sig, om de flyttar isär eller om någon av dem dör.⁶² Det framgår i förarbetena att i regel anses samborna ha flyttat isär om någon av dem bosätter sig på annat håll, även i det fall den nya bostaden inte är permanent. Dock är försiktighet påkallad vid bedömningen av om sambor har flyttat isär då en av dem i sitt arbete blivit placerad på annan ort eller ligger inlagd på sjukhus eller annan vårdinrättning. I de fallen räknas de ändå som sambor, såvida de inte avsett att samboförhållandet

⁵⁷ Lind, lagkommentar till 1 § SamboL s. 47; NJA 1994 s. 256.

⁵⁸ Prop. 1986/87:1 s. 252 f.

⁵⁹ Prop. 2002/03:80 s. 28.

⁶⁰ Jfr 9 § 2 st SamboL.

⁶¹ Bet. 2002/03: LU19 s. 11.

⁶² 2 § 1 st SamboL. Se 2 § 2 st SamboL för ytterligare fall då samboförhållanden anses upphöra.

därmed skall upphöra.⁶³ Samboförhållandet anses i regel ha upphört också om någon av parterna ger uttryck för att denne anser samboförhållandet vara upplöst och det inte strider mot de faktiska förhållandena.⁶⁴

3.2 Vilka är gifta?

Ett äktenskap ingås genom vigsel.⁶⁵ Vigsel kan antingen ingås kyrkligt eller borgerligt och i det senare fallet resulterar vigseln i ett så kallat civiläktenskap. Vigseln måste innefatta ett moment där vigselförrättaren frågar de blivande makarna om de vill ingå äktenskap och därefter ett moment där vigselförrättaren förklarar dem för äkta makar. Ett äktenskap utgör ett rättsförhållande som genom myndighetsbeslut uppkommer genom vigsel och kan komma att upplösas genom äktenskapsskillnad.⁶⁶ Till skillnad från samboförhållanden som inte nödvändigtvis har någon definitiv tidpunkt för dess bildande och upplösande,⁶⁷ är det inga svårigheter att avgöra om ett äktenskap föreligger.⁶⁸

4 Sambors och makars efterlevandeskydd

4.1 Bodelning

4.1.1 Bodelning mellan sambor

I förarbetena framgår att om det hade krävts någon aktiv handling från samborna för att göra lagen applicerbar på deras förhållande skulle lagens funktion som skyddslagstiftning kunna undergrävas. Sambolagen blir därför direkt tillämplig på alla samboförhållanden.⁶⁹ I händelse av att samboförhållanden upphör av annat skäl än att samborna ingår äktenskap, uppställer sambolagen regler för hur viss egendom skall delas mellan samborna genom en så kallad bodelning.⁷⁰ Om samboförhållandet upphör till följd av den ena partens dödsfall kan den avlidna

⁶³ Prop. 2002/03:80 s. 45 f.

⁶⁴ NJA 1994 s. 61.

⁶⁵ 4 kap. 1 § ÄktB.

⁶⁶ Agell & Brattström s. 32 ff.

⁶⁷ Lind, lagkommentar till 1 § SamboL s. 54 och 2 § SamboL s. 71.

⁶⁸ Agell & Brattström s. 266.

⁶⁹ Prop. 2002/03:80 s. 27 ff.

⁷⁰ 8 § SamboL.

sambon inte själv dra nytta av en bodelning. Istället tillfaller egendomen som skulle tilldelats denne den avlidna sambons rättsinnehavare.⁷¹ När ett samboförhållande upphör till följd av dödsfall kan begäran om bodelning endast göras av den efterlevande sambon.⁷² De legala arvingarna efter den avlidna sambon har alltså ingen rätt att begära bodelning. Om den efterlevande sambon inte begär bodelning tillfaller egendomen som den avlidna ägde i sin helhet dennes arvingar och testamentstagare.⁷³

4.1.1.1 Vad som ingår i bodelning

Den egendom som skall ingå i en bodelning mellan sambor är den som i 3 § SamboL benämns samboegendom. Samboegendom utgörs av sambors gemensamma bostad och bohag⁷⁴ som förvärvats för gemensam användning.⁷⁵ Egendom som används huvudsakligen för fritidsändamål skall dock inte räknas som samboegendom.⁷⁶ Hit räknas, förutom utrustning som används till fritidssysslor och hobbyer, även fritidsbostäder.⁷⁷ Kravet på att egendomen skall ha förvärvats för gemensam användning innebär att samborna redan vid tiden för införskaffandet av egendomen måste ha avsett att använda den gemensamt. Det innebär dock inte något krav på att egendomen skall ha förvärvats under samboförhållandet, även om det torde vara det mest vanliga, utan det kan ha gjorts dessförinnan så länge avsikten varit att den skulle användas gemensamt. Detta kan ge upphov till att egendom som förs in i och införskaffas under samboförhållandet behandlas olika vid en bodelning. Till exempel kan ena sambon bidra till det gemensamma hemmet genom att ta med möbler som denne ägt sedan innan samborna träffades, medan den andra sambon köper möbler inför att de flyttar ihop. I nämnda fall skall endast de möblerna som införskaffas inför att samborna flyttar ihop ingå i bodelning, vilket då resulterar i att endast den ena sambons investeringar i hemmet delas mellan dem.⁷⁸

⁷¹ Eriksson (2008) s. 100 f.

⁷² 8 § 1 st och 18 § 1 st SamboL.

⁷³ Eriksson (2014) s. 56.

⁷⁴ Se 5 § respektive 6 § SamboL för definitioner av dessa begrepp.

⁷⁵ 3 § och 8 § SamboL.

⁷⁶ 7 § SamboL.

⁷⁷ Lind, lagkommentar till 7 § SamboL s. 106 f.

⁷⁸ Lind, lagkommentar till 3 § SamboL s. 81.

Om egendom är förvärvad genom arv, gåva eller testamente och det genom gåvohandlingen eller testamentet föreskrivs att den skall utgöra sambons enskilda, skall den inte räknas som samboegendom. Inte heller egendom som träder i sådan egendoms ställe skall räknas som samboegendom, om inte annat är föreskrivet i handlingen som gjorde den enskild.⁷⁹ Om det däremot inte framgår i förvärvshandlingen att egendomen skall betraktas som mottagarens enskilda, är det inte lika tydligt vad som gäller. Detta eftersom det kan vara svårt att avgöra avsikten med förvärvet.⁸⁰

4.1.1.2 Utfallet av en bodelning

Första steget i en bodelning är att sambornas andelar i samboegendomen beräknas.⁸¹ Därefter avräknas vardera sambons skulder från deras del av samboegendomen (i första hand skulder som med särskild förmånsrätt i samboegendomen eller som är hänförliga till den, men om täckning för andra skulder inte finns i sambons andra egendom så skall också den delen av skulden som återstår avräknas från samboegendomen).⁸² Först därefter läggs samboegendomens värde samman, för att till sist delas lika mellan samborna.⁸³

4.1.1.3 Samboavtal

Sambor har en möjlighet att avtala bort bodelning. De har också möjlighet att avtala att viss egendom inte skall ingå i bodelning.⁸⁴ Däremot kan de inte med familjerättslig verkan avtala att mer eller annan egendom än den som enligt lagen utgör samboegendom, skall bli föremål för delning.⁸⁵

4.1.1.4 Jämkning av bodelning

Som anförts ovan resulterar en bodelning i regel i en likadelning av samboegendomen. Om en likadelning skulle anses oskäligen med hänsyn till samboförhållandets längd, parternas ekonomiska förhållanden och omständigheterna i övrigt finns dock en möjlighet att jämka bodelningen. En jämkning innebär att likadelningen åsidosätts till fördel för den sambo som har

⁷⁹ 4 § SamboL.

⁸⁰ Lind, lagkommentar till 3 § SamboL s. 83 f.

⁸¹ 12 § SamboL.

⁸² 13 § SamboL.

⁸³ 14 § SamboL.

⁸⁴ 9 § SamboL.

⁸⁵ Lind, lagkommentar till 9 § SamboL s. 119.

störst ekonomiskt värde i egendomen så denne får behålla mer av sin egendom.⁸⁶ I propositionen som föranledde införandet av regeln framgår att det är en helhetsbedömning av sambornas situation som skall ligga till grund för beslutet om jämkning.⁸⁷ Detta innebär att sådana egendomsförhållanden som egentligen faller utanför sambolagens reglering kan tas i beaktande.⁸⁸ Jämkningsregeln har en motsvarighet inom äktenskapsregleringen, men inom äktenskapsrätten gäller inte bestämmelsen om äktenskapet upplöses till följd av ena makens död.⁸⁹ För sambors del gäller jämkningsregeln även vid dödsfall, men då efterlevande sambo har ensamrätt på att begära bodelning kan denne helt enkelt avstå från att göra det och därmed behålla sin egendom, om efterlevande är den av samborna som hade mest egendom. Om efterlevande däremot har mindre egendom och begär bodelning, så har den avlidna sambons rättsinnehavare möjlighet att åberopa jämkning.⁹⁰

4.1.2 Bodelning mellan makar

Om ett äktenskap upplöses till följd av att en av makarna avlider, så sker först och främst en bodelning.⁹¹ Förfarandet liknar i huvudsak det som gäller för sambor, men det är betydligt fler egendomstyper som skall ingå i bodelning mellan makar. Istället för samboegendom talar man om giftorättsgods som blir föremål för delning.⁹² Allt som makar äger, förutom enskild egendom, utgör giftorättsgods.⁹³ Enskild egendom har fått sin särställning antingen genom föreskrift i äktenskapsförord eller på grund av föreskrift i testamente eller gåvohandling. Även substitut till sådan egendom och vissa försäkringsbelopp anses vara enskild egendom utan krav på föreskrift.⁹⁴ Den enskilda egendomen lämnas utanför en bodelning och behålles således av respektive make.⁹⁵ I bodelning ingår i regel allt giftorättsgods, men viss egendom skall undantas. Exempel på sådan egendom är

⁸⁶ 15 § SamboL.

⁸⁷ Prop. 1986/87:1 s. 103.

⁸⁸ Ibid s. 262.

⁸⁹ 12 kap. 1 § Äktenskapsbalk (1987:230, ÄktB).

⁹⁰ Lind, lagkommentar till 15 § SamboL s. 155.

⁹¹ 23 kap. 1 § ÄB; 9 kap. 1 § ÄktB.

⁹² Brattström & Singer s. 60 ff., 86 ff.

⁹³ 7 kap. 1 § ÄktB.

⁹⁴ 7 kap. 2 § ÄktB.

⁹⁵ 10 kap. 1 § ÄktB e contrario.

vissa personliga ägodelar som tillhör den efterlevande och vissa personliga eller icke-överlåtbara rättigheter.⁹⁶

4.1.2.1 12 kap. 2 § ÄktB

När det gäller sambor har, som nämnts, den efterlevande sambon ensamrätt att begära bodelning. Utfallet blir att om den efterlevande sambon inte begär bodelning behåller sambon sin del av samboegendomen, vilket är förmånligt om efterlevande sambon är den av parterna som äger mest samboegendom.⁹⁷ En motsvarande möjlighet finns för makar, då en efterlevande make har rätt att vid en bodelning begära att få behålla hela eller en del av sitt giftorättsgods istället för att en likadelning sker av detsamma.⁹⁸ Regeln tillkom för att se till att efterlevande make inte genom bodelning skulle behöva dela med sig av giftorättsgods som enbart skulle öka arvet till den avlidna makens arvingar.⁹⁹

4.2 Lilla basbelopsregeln för sambor samt basbelopsregeln för makar

Lilla basbelopsregeln utgör ett slags minimiskydd för efterlevande sambo. Där stadgas nämligen att efterlevande har rätt att i den mån det räcker alltid få ut egendom till ett värde av minst två prisbasbelopp i en bodelning.¹⁰⁰ Det finns en motsvarig skyddsregel inom äktenskap, men den basbelopsregeln garanterar efterlevande make ett belopp om fyra prisbasbelopp.¹⁰¹ Eftersom regeln som är tillämplig inom samboförhållanden avser ett lägre belopp har den kommit att kallas "lilla basbelopsregeln".¹⁰²

Det föreligger flera skillnader mellan basbelopsregeln som gäller för makar och lilla basbelopsregeln som gäller för sambor. Detta beror på att reglerna har olika karaktär.¹⁰³ Den lilla basbelopsregeln utgör en bodelningsregel och blir sålunda endast tillämplig om bodelning begärs.¹⁰⁴ Vidare är det bara ur egendom som ingår i bodelning som den efterlevande har rätt att få summan om två prisbasbelopp.

⁹⁶ 10 kap. 1-3 §§ ÄktB.

⁹⁷ Länsförsäkringar Trygg som sambo s. 10.

⁹⁸ 12 kap. 2 § 1 st ÄktB.

⁹⁹ Prop. 1986/87:1 s. 87 f.

¹⁰⁰ 18 § 2 st SamboL.

¹⁰¹ 3 kap. 1 § 2 st ÄB.

¹⁰² Brattström & Singer s. 86 f.

¹⁰³ Författarens anmärkning.

¹⁰⁴ Brattström & Singer s. 86.

Dessutom medför det faktum att det är en bodelningsregel att den efterlevande sambon tillskiftas egendomen med full äganderätt.¹⁰⁵ Detta kan jämföras med äktenskapsrätten där motsvarande minimiskydd för makar är en arvsregel.¹⁰⁶ Konsekvenserna av att det inom äktenskapsrätten utgör en arvsregel är dels att makars enskilda egendom också kan tas i anspråk för att nå beloppsgränsen, dels att egendomen som ärvs gör det med fri förfoganderätt med rätt till efterarv för den avlidna makens arvingar.¹⁰⁷

Trots att skyddet för makar är dubbelt så stort, kan basbeloppsregeln för sambor falla ut mer förmånlig för den efterlevande. Vid beräkning av minimibeloppet till den efterlevande sambon beaktas nämligen inte om denne har ett motsvarande eller till och med högre värde i annan egendom än samboegendom. När det gäller makar tar man däremot hänsyn till annan egendom än makarnas gemensamma innan man avgör om basbeloppsregeln bör tillämpas. Om den efterlevande maken har egendom om ett värde motsvarande eller mer än fyra prisbasbelopp som enskild egendom, blir basbeloppsregeln inte tillämplig.¹⁰⁸

4.3 Övertaganderätt

4.3.1 Övertaganderätt för sambor

En efterlevande sambo kan ha rätt att överta sambornas gemensamma bostad i vissa fall, även om den inte utgör samboegendom.¹⁰⁹ Att bostaden inte utgör samboegendom kan bero på att den avlidna sambon införskaffade bostaden utan avsikt att samborna skulle bo där tillsammans, eller om samborna har ett samboavtal som undantar bostaden från bodelning. Övertaganderätten gäller främst om samborna har gemensamma barn och annars krävs synnerliga skäl för ett övertagande. Dessutom gäller den endast om bostaden är en bostadsrätt eller en hyresrätt. Övertaganderätten innebär att om den efterlevande sambon övertar bostaden måste denne ersätta den avlidnas rättsinnehavare med värdet av

¹⁰⁵ Lind, lagkommentar till 18 § 2 st SamboL s. 164 f.

¹⁰⁶ 3 kap. 1 § 2 st ÄB.

¹⁰⁷ Lind, lagkommentar till 3 kap. 1 § 2 st ÄB s. 61 f.; Prop. 1986/87:1 s. 96.

¹⁰⁸ Lind, lagkommentar till 18 § 2 st SamboL s. 164 f.

¹⁰⁹ 22 § SamboL.

bostaden. Det är alltså en materiell rätt att få överta bostaden, men ekonomiskt sett gör den ingen skillnad för den efterlevande sambon.¹¹⁰

4.3.2 Övertaganderätt för makar

En motsvarande övertaganderätt finns även för makar, men istället för att endast avse bostad som övertaganderätten för sambor gör, gäller den både bostad och bohag. För makars del måste dock egendomen som skall övertas utgöras av giftorättsgods.¹¹¹ Övertaganderätten för makar innebär att i händelse av ena makens dödsfall har den efterlevande, förutsatt att övertagandet anses skäligt, rätt att få sådan egendom avräknad på sin lott eller om värdet är ringa, utan avräkning. Även beträffande makars övertaganderätt sker en behovsprövning.¹¹²

4.4 Nuvarande möjligheter för sambor att själva utöka efterlevandeskyddet

4.4.1 Avtal om sammanlevnad i oskiftat bo och förekomsten därav

Ett visst efterlevandeskydd kan skapas genom att dödsbodelägarna avtalar om sammanlevnad i oskiftat dödsbo i enlighet med 24 kap. ÄB. Om den efterlevande sambon begär bodelning kommer denne betraktas som dödsbodelägare till dess arvet skiftas. Även den avlidna sambons arvingar och universella testamentstagare¹¹³ är dödsbodelägare.¹¹⁴ Är alla dödsbodelägare överens så kan de avtala om att dödsboet skall förbli oskiftat. Det möjliggör för den efterlevande sambon att bo kvar under oförändrade levnadsförhållanden under en tid.¹¹⁵ Om det avtalas på obestämd tid eller om den avtalade tiden tar slut kan avtalet när som helst sägas upp av en dödsbodelägare, varpå en uppsägningstid på tre månader börjar löpa.¹¹⁶ Förvaltningen av det oskiftade dödsboet sköts av dödsbodelägarna gemensamt om inte annat överenskommit.¹¹⁷ I doktrin framgår att ett avtal om sammanlevnad i oskiftat bo utgör ett relativt osäkert efterlevandeskydd eftersom det är beroende av att alla dödsbodelägare är

¹¹⁰ Eriksson (2014) s. 63 f.

¹¹¹ 11 kap 8 § ÄktB; 22 § SamboL.

¹¹² 11 kap. 8 § ÄktB.

¹¹³ Testamentstagare som sätts in i arvinges ställe och erhåller kvarlåtenskapen i dess helhet, en viss andel därav eller ett överskott därå, 11 kap. 10 § 2 st ÄB.

¹¹⁴ 18 kap. 1 § ÄB.

¹¹⁵ Brattström & Singer s. 191 f.

¹¹⁶ 24 kap. 3 § ÄB.

¹¹⁷ 24 kap. 1 § ÄB; 18 kap. 1 § ÄB.

överens.¹¹⁸ Det framhålls dock att det finns anledning att anta att förutsättningarna för ett avtal om sammanlevnad i oskiftat dödsbo är goda om samborna bara har gemensamma barn.¹¹⁹ Det gäller även om de gemensamma barnen är omyndiga eftersom förmyndare, god man eller förvaltare som tar beslut å barnets vägnar har möjlighet att ingå sådant avtal.¹²⁰

Avtal om sammanlevnad i oskiftat bo var inte ovanligt förekommande bland makar innan de tillerkändes arvsrätt framför gemensamma barn. Innan dess hände ofta att efterlevande make behövde sälja det gemensamma hemmet för att lösa ut barnens arv om inte avtal om sammanlevnad i oskiftat bo ingicks. I och med att sambor saknar arvsrätt befinner de sig i en liknande situation som makar gjorde innan lagändringen. Av denna anledning samt att antalet livslånga samboförhållanden ökar, kan antas att behovet av avtal om sammanlevnad i oskiftat bo torde vara närmast oförändrat.¹²¹

4.4.2 Testamente och förekomsten därav

Ett sätt för sambor att se till att kvarlåtenskapen efter dem tillfaller varandra är genom att upprätta ett inbördes testamente. På det viset kan sambor *utan barn* uppnå rättsverkningar liknande de som gäller för makar utan särkullbarn.¹²² De kan nämligen genom testamente åstadkomma att de fullt ut ärver varandra om de så önskar. Genom testamentet kan de förordna att den efterlevande skall erhålla kvarlåtenskapen med full äganderätt eller fri förfoganderätt, vilket får konsekvenser för hur kvarlåtenskapen fördelas vid den efterlevande sambons död. Erhåller efterlevande sambo kvarlåtenskapen med full äganderätt, innebär det att arvet efter den först avlidna sambon fördelas mellan den efterlevande sambons arvingar den dag som den efterlevande dör. Erhåller efterlevande sambo däremot kvarlåtenskapen med fri förfoganderätt, innebär det att arvet efter den först avlidna sambon fördelas mellan de kvarlevande av den först avlidnas arvingar den dag som den efterlevande dör. En kombination av de två sätten kan också tänkas

¹¹⁸ Walleng s. 339.

¹¹⁹ Brattström & Singer s. 191 f.

¹²⁰ 24 kap. 4 § 2 st ÄB.

¹²¹ Brattström & Singer s. 191.

¹²² Agell (2003) s. 96 ff; Walleng s. 386.

förekomma.¹²³ I de fall samborna *har barn* begränsas testationsfriheten av att deras gemensamma barn såväl som den först avlidnas särkullbarn, har rätt till laglott redan vid den först avlidna sambons frånfälle.¹²⁴ Sambor som har barn kan således bara testamentera hälften av sin kvarlåtenskap till efterlevande sambo, eftersom andra hälften utgör laglott.¹²⁵

Walleng företog år 2010 en studie bland sambor och ensamstående.¹²⁶ Hennes studie visar att 62 % av respondenterna i urvalsgruppen anser att sambor borde ärva varandra helt eller delvis, utan testamente.¹²⁷ Ändå visar samma studie att endast 18 % av samborna upprättat testamente till förmån för varandra.¹²⁸ En undersökning som utfördes år 2013 och som presenterades i Avtalsbarometern 2014 visar liknande resultat, nämligen att drygt 20 % av de tillfrågade samborna hade upprättat testamente^{129,130} Av de 62 % i Wallengs studie som ansåg att sambor borde ärva, tyckte ungefär dubbelt så många att sambor med gemensamma barn skall ärva varandra, jämfört med sambor utan gemensamma barn. Trots detta är testationsfrekvensen bland sambor i studien hälften så låg i de fall samborna lever med barn i samboförhållandet, jämfört med sambor som inte gör det.¹³¹ Dessa siffror bör ses i ljuset av att så gott som alla i urvalsgruppen kände till att sambor inte ärver varandra enligt den legala arvsordningen samt att 72 % av dem visste att testamente måste upprättas för att de skall ärva varandra.¹³² Eftersom sambor endast kan åstadkomma arvsrätt efter varandra genom testamente, anser Walleng att den låga testationsfrekvensen är anmärkningsvärd.¹³³ Hon menar att sammantaget tyder resultaten på att sambor vill ärva varandra, men de vill inte själva behöva se till att det blir så.¹³⁴ Två skäl

¹²³ Lind, lagkommentar till SamboL s. 272 ff.

¹²⁴ Walleng s. 386.

¹²⁵ 7 kap. 1 § ÅB; Lind, lagkommentar till SamboL s. 276 ff.

¹²⁶ Walleng s. 73 f.

¹²⁷ Ibid s. 356, 102 f.

¹²⁸ Ibid s. 354, 110 f.

¹²⁹ Vem som var testamentstagare framgick inte.

¹³⁰ Avtalsbarometern 2014.

¹³¹ Walleng s. 103 ff.

¹³² Jfr Walleng s. 110.

¹³³ Walleng s. 356.

¹³⁴ Ibid s. 369, 415.

som samborna anfört till varför de inte upprättat testamente är dels att de inte pratat om det, dels att de inte anser sig ha tillräcklig kunskap.¹³⁵

4.5 Hur sambors efterlevandeskydd kan stärkas utöver legal arvsrätt

4.5.1 Utvidgande av samboegendom

Redan inför den tidigare sambolagen föreslog familjelagssakkunniga att även båtar, bilar och andra fordon som förvärvats för gemensam användning, skulle ingå i bodelning.¹³⁶ Förslaget lämnades utan bifall, men inför tillkomsten av den nya sambolagen var frågan om ett utvidgande av samboegendom föremål för behandling igen. Samboendekommittén ansåg nämligen att motordrivna forskaffningsmedel skulle bli föremål för bodelning enligt sambolagen. I propositionen konstaterades att bland annat bilar kan vara av lika stort intresse att dela som bohag. Det föreslogs att frågan om att utvidga samboegendomen till att avse fler egendomstyper skulle undersökas vidare.¹³⁷ Något utvidgande av samboegendom har emellertid ännu inte skett.¹³⁸

Lagstiftaren har förespråkat en restriktivitet avseende egendom som ingår i bodelning. I propositionen inför den tidigare sambolagen anfördes att lagstiftningen gällande sambor endast skall avse sådant som det "oundgängligen" finns ett behov av att reglera, vilket föreföll vara sambornas gemensamma bostad och bohag.¹³⁹ I linje med detta uttalade regeringen inför tillkomsten av den nuvarande sambolagen att stor försiktighet bör iaktas när det kommer till att utvidga samboegendomen.¹⁴⁰

4.5.2 Avtal med familjerättslig verkan om vad som skall ingå i bodelning

Sambors efterlevandeskydd hade kunnat stärkas genom att låta sambor själva avtala att mer egendom än den som idag utgör samboegendom, skall ingå i bodelning. I samband med nya sambolagens tillkomst ansåg regeringen att ett sådant alternativ borde utredas. Det anfördes att på det viset hade

¹³⁵ Walleng s. 354, 118.

¹³⁶ SOU 1981:85 s. 143; Prop. 2002/03:80 s. 31.

¹³⁷ Prop. 2002/03:80 s. 30 ff.

¹³⁸ Jfr SamboL.

¹³⁹ Prop. 1986/87:1 s. 99.

¹⁴⁰ Prop. 2002/03:80 s. 32.

delningsreglerna bättre kunnat anpassas till sambornas behov i enskilda situationer.¹⁴¹ En dylik avtalsmöjlighet har dock inte införts.¹⁴² Undersökningar visar att sambor avtalar i liten utsträckning överlag, varför det finns anledning att anta att en sådan lösning skulle vara av relativt liten praktisk betydelse.¹⁴³

4.5.3 Utökad basbeloppsregel

Den lilla basbeloppsregeln är menad att utgöra ett skydd för efterlevande så att en splittring av hemmet i möjligaste mån kan undvikas.¹⁴⁴ Basbeloppsregeln inom äktenskap tjänar samma syfte, men ger ett starkare skydd då den avser ett dubbelt så stort belopp.¹⁴⁵ I förarbetena motiveras sambors svagare skydd av att lilla basbeloppsregeln skall kunna göras gällande i alla samboförhållanden, även kortvariga sådana. Med hänsyn därtill begränsas skyddsregelns räckvidd till en "måttlig ekonomisk nivå".¹⁴⁶ Efterlevandeskyddet för sambor skulle dock kunna stärkas genom att utöka basbeloppsregeln.¹⁴⁷

4.5.4 Utökad testationsfrihet till att omfatta gemensamma barns laglotter

Sambor kan genom inbördes testamente förordna att de skall ärva varandra. Eftersom sambors testationsfrihet begränsas av barnens rätt till laglott kan en situation uppstå där efterlevande sambo inte har möjlighet att lösa ut barnens laglotter utan att till exempel sälja huset familjen bor i. Trots att det kan lösas genom att utställa fordringar till förmån för barnen eller att barnen görs till samägare av bostaden, är regleringarna kring sådana lösningar besvärliga.¹⁴⁸ Inom äktenskap ärver efterlevande make den kvarlåtenskap som skulle tillfallit de gemensamma barnen. Först vid den efterlevandes död får barnen ut sitt arv efter den först avlidna föräldern i form av efterarv. Detta innebär att gemensamma barn till sambor får ut sitt arv vid den först avlidna föräldrarnas död, medan gemensamma barn till makar får avvakta båda föräldrarnas död innan de får sitt arv. I doktrin har kritik framförts mot denna ordning. Israelsson och Boström anför att sambors

¹⁴¹ Prop. 2002/03:80 s. 32.

¹⁴² Jfr Lind, lagkommentar till 9 § SamboL s. 119.

¹⁴³ Jfr Walleng s. 109; Avtalsbarometern 2014; Prop. 2002/03:80 s. 25.

¹⁴⁴ Prop. 1986/87:1 s. 110.

¹⁴⁵ 3 kap. 1 § 2 st ÄB; Brattström & Singer s. 81.

¹⁴⁶ Prop. 1986/87:1 s. 110.

¹⁴⁷ Författarens anmärkning.

¹⁴⁸ Brattström & Singer s. 116; Walleng s. 342 ff.

gemensamma barn inte har större behov av arv när ena föräldern dör än vad makars gemensamma barn har. De anser att rätten för sambors gemensamma barn att begära ut sin laglott vid den först avlidna föräldrarns död borde avskaffas. På det viset hade testationsfriheten till förmån för efterlevande sambo kunnat utökas till att omfatta även gemensamma barns laglotter.¹⁴⁹

5 Motiv till olika regleringar vid dödsfall för sambor respektive makar

5.1 Neutralitetsideologin

I slutet av 1960-talet uppmärksammades att lagstiftningen måste ta hänsyn även till par som lever utom äktenskap. I 1969 års direktiv till familjelagssakkunniga uttrycktes en neutralitetsideologi i form av att lagstiftningen skulle förhålla sig neutral avseende olika samlevnadsformer och moraluppfattningar. Lagstiftningen skulle inte innehålla några bestämmelser som försvårade för dem som bildar familj utan att gifta sig. Det framhölls dock att äktenskapets dignitet inte skulle undergrävas och att det var önskvärt att äktenskapet fortsatt skulle vara den primära formen för familjebildning.¹⁵⁰ I utredningen som följde påpekades att neutralitetsideologin var oklar och kunde ge upphov till olika tolkningar. Å ena sidan ligger det en neutralitet i att par har möjlighet att välja vilket regelverk som skall tillämpas på deras förhållande, genom att välja att ingå äktenskap eller inte. Å andra sidan kan kravet på en neutralitet anses innebära att samma regler skall tillämpas på alla parförhållanden, så att det inte skall göras någon skillnad eller läggas någon värdering i vilken samlevnadsform par väljer. Det uttrycktes som att det kan finnas ett intresse i att samma faktiska sociala situation behandlas lika oavsett vilken rättslig status förhållandet ges. Det senare sättet att tolka neutralitetsideologin ansågs oförenligt med att behålla äktenskapet som den centrala formen för familjebildning. Istället beslutades att låta regleringarna utformas likadant till den del rättsverkningarna skulle bli desamma. Ett argument mot en sådan ordning är emellertid att de par som inte ingår äktenskap kan ha

¹⁴⁹ Boström & Israelsson s. 644.

¹⁵⁰ Prop. 1986/87:1 s. 99; SOU 1999:104 s. 169.

noggrant övervägt formen av samlevnad för att undgå de äktenskapsrättsliga reglerna.¹⁵¹

Även i lagutskottets betänkande från 1973 uttrycktes ett missnöje i och med att neutralitetsideologin framstod som oklar. Det anfördes att äktenskapet fortsatt skulle ses som den primära formen för familjebildning och inta en särställning i förhållande till andra samlevnadsformer. Dock uppmärksammades att en viss skyddslagstiftning för par som inte omfattas av äktenskapsregleringen ändå är önskvärd av praktiska skäl då avsaknad av ett regelverk ofta leder till svårlösta konflikter.¹⁵² I propositionen som sedan låg till grund för den tidigare sambolagen lyftes inte neutralitetsideologin fram alls, utan lagförslaget grundades istället helt på praktiska överväganden.¹⁵³

I doktrin har framförts kritik mot neutralitetsideologin. Agell har anført att äktenskapslagstiftningen är en neutral lagstiftning som tillhandahålls för att lösa praktiska problem och att det står var och en fritt att ingå äktenskap och därmed underkastas regelverket. Mot bakgrund av detta ansåg han att det ur en rättssystematisk synpunkt är onödigt att tillhandahålla två snarlika regelsystem, ett för gifta och ett för sambor.¹⁵⁴

5.2 Motiv till olikheter i lagstiftning för olika samlevnadsformer

I propositionen som låg till grund för den tidigare sambolagen uttrycktes olämpligheten av att låta samboregleringen närma sig den äktenskapliga i för stor utsträckning. Det ansågs att det borde undvikas att samboförhållanden närmar sig äktenskap i den mån att samboregleringen kan betecknas som ett "äktenskapsliknande system av lägre dignitet"¹⁵⁵. Skäl för detta uppgavs vara att de sambor som önskar omfattas av ett mer heltäckande juridiskt regelverk får ingå äktenskap. Det framhölls att möjligheten att gifta sig borgerligt står till buds för de som inte vill ingå kyrklig vigsel. Därefter påpekades att "det framträdande draget" i

¹⁵¹ SOU 1999:104 s. 169 f.; SOU 1972:41 s. 91 ff.

¹⁵² Bet. 1973: LU20 s. 55 ff.

¹⁵³ Prop. 1986/87:1 s. 99; Agell & Brattström s. 252.

¹⁵⁴ Agell (1986) s. 133.

¹⁵⁵ Prop. 1986/87:1 s. 40.

äktenskapet är att par kommer överens om att de vill att ett visst regelverk skall tillämpas på deras förhållande.¹⁵⁶

Det framhölls även i propositionen till den nuvarande sambolagen att det inte är önskvärt att lagstiftningen på de två områdena blir allt för lika varandra, med hänvisning till den äldre propositionen.¹⁵⁷

5.3 Motiv till sambors avsaknad av arvsrätt

Inför tillkomsten av den tidigare sambolagen konstaterades att det inte var motiverat att införa arvsrätt för sambor. Familjelagssakkunniga som uttalade sig i frågan anförde att om ett samboförhållande upphör till följd av någon av sambornas frånfälle, så har inte det samma "omfattning och betydelse"¹⁵⁸ som ifall parterna hade varit gifta. Dessutom tillade de att de flesta äktenskap upphör genom dödsfall, medan samboförhållanden som upphör på det viset torde vara i klar minoritet, vilket de grundade på att separationsfrekvensen bland sambor är högre samt att samboförhållanden är mer kortvariga. Däremot framhöll de att det säkerligen finns situationer då ett samboförhållande varit långvarigt och efterlevande sambo har samma arvsrättsliga behov som en efterlevande make. Att i särskilda fall tillerkänna sambo arvsrätt ansågs emellertid inte vara en lämplig ordning. Istället hänvisades till möjligheten att upprätta testamente. Något att ha i åtanke är att de samtidigt föreslog att laglotten skulle avskaffas, vilket hade möjliggjort för sambor att åstadkomma rättsverkningar betydligt mer lika de som uppkommer inom äktenskap.¹⁵⁹ I propositionen som följde anförde departementschefen att de fall där efterlevande sambo har samma arvsrättsliga behov som efterlevande make torde vara få. Vidare konstaterade han att i de situationerna får samlevnadsformen antas vara noga övervägd samt hänvisade återigen till möjligheten att upprätta testamente.¹⁶⁰

¹⁵⁶ Prop. 1986/87:1 s. 40.

¹⁵⁷ Prop. 2002/03:80 s. 25.

¹⁵⁸ SOU 1981:85 s. 205.

¹⁵⁹ SOU 1981:85 s. 205 f.; SOU 1978:55 s. 127 f.

¹⁶⁰ Prop. 1986/87:1 s. 109 f.

I utredningen som ligger till grund för den nuvarande samboregleringen kom inte frågan om arvsrätt för sambor på tal eftersom det inte ingick i samboendekommitténs uppdrag att undersöka.¹⁶¹ Däremot konstaterade de att det inte fanns tillräckliga skäl att låta samboregleringen närma sig den äktenskapsrättsliga ytterligare. I den mån sambor vill att ett mer heltäckande juridiskt regelverk tillämpas på deras förhållande, hänvisades de till att ingå äktenskap istället.¹⁶² Även i propositionen som följde konstaterades att samboregleringen inte borde närma sig den äktenskapsrättsliga i för hög grad, speciellt mot bakgrund av att samboregleringen är direkt tillämplig på sambors förhållanden utan någon uttrycklig önskan därom. Det underströks också vad som anfördes i propositionen till den tidigare lagstiftningen; att det inte var önskvärt att samboförhållanden uppnår vad som kan betecknas som ett äktenskapsliknande system av lägre dignitet.¹⁶³

5.4 Motiv till makars arvsrätt framför de gemensamma barnens

I propositionen till lagändringen som medförde arvsrätt för makar framför gemensamma barn år 1987, anfördes flera skäl till att låta efterlevandes behov av arvet gå före de gemensamma barnens. Barns arvsrätt var tidigare motiverad av intresset att behålla egendomen i släkten samt att trygga barnens ekonomiska situation. I takt med att sociala reformer infördes på 1900-talet minskade dock behovet av att trygga barnens ekonomiska situation genom arv. I propositionen konstaterades att barn till makar inte längre var beroende av arv för att försörja sig. Vidare anfördes att det torde vara naturligt för barnen att avvakta båda föräldrarnas död innan de tar del av arvet efter dem. Dessutom konstaterades att när det gäller makarnas gemensamma hemmavarande barn finns i regel ingen anledning att anta att barnens försörjning blir bättre tillgodosedd om arvet tillfaller dem istället för deras efterlevande förälder.¹⁶⁴

I en utredning som föregick propositionen anförde familjelagssakkunniga att en förändring i viktningen av skyddsvärda intressen hade skett. Efterlevande make

¹⁶¹ Boström & Israelsson s. 645; Dir. 1997:75.

¹⁶² SOU 1999:104 s. 175.

¹⁶³ Prop. 2002/03:80 s. 25.

¹⁶⁴ Prop. 1986/87:1 s. 80 ff.

upplevde ett skifte av den avlidnas kvarlåtenskap mellan de gemensamma barnen som en förminskning av sin egendom, vilket medförde försämrade levnadsvillkor. Ofta hade efterlevande svårt att lösa ut arvingarna utan att sälja bostad, möblemang eller andra tillhörigheter, vilket innebar att makarnas bo splittrades. För de vuxna barnen som tog emot arvet upplevdes det däremot som ett tillskott i sin egendom. Familjelagssakkunniga ansåg i linje härmed att efterlevande makes behov av arvet hade blivit större än barnens.¹⁶⁵

Enligt en bouppteckningsundersökning som familjelagssakkunniga företog år 1974 visade det sig att testamenten var upprättade i 23 % av fallen som studerades. I nästan samtliga fall som den avlidna hade upprättat ett testamente var det till förmån för efterlevande make. Detta sågs som en indikation på att makar ville åstadkomma en annan arvsfördelning än vad den legala arvsordningen medförde. Mot bakgrund av bland annat detta ansågs arvsrätt för efterlevande make framför gemensamma barn utgöra en anpassning av lagstiftningen till att bättre tillgodose utvecklingen och de rådande samhällsförhållandena.¹⁶⁶

6 Samboförhållanden förr och nu

6.1 Introduktion till kapitlet

Ställningstagandet till sambors avsaknad av arvsrätt togs inför den tidigare sambolagen. Motiven till den tidigare lagstiftningen samt förarbetsuttalanden som rör tolkningen av densamma bygger på hur levnadsförhållandena såg ut på 1980-talet i Sverige. Sedan dess har det hänt en del i samlevnadsnormerna.¹⁶⁷ I detta kapitel skall undersökas hur samboförhållanden har förändrats sedan dess, i syfte att analysera om de skäl som anfördes är tillämpliga på samboförhållanden idag. Vad som avses med "förr" är alltså vid den tidpunkten då samlevnadsformerna utreddes inför tillkomsten av den tidigare sambolagen. Vad som avses med "nu"

¹⁶⁵ SOU 1981:85 s. 194.

¹⁶⁶ SOU 1981:85 s. 194 f., 533, 546; Prop. 1986/87:1 s. 82.

¹⁶⁷ Walleng s. 73, 374 f.

eller "idag" är studier företagna 2010 eller senare, alltså cirka 30 år efter införandet av den tidigare sambolagen.¹⁶⁸

6.2 Förekomst av samboförhållanden

Andelen samboförhållanden har ökat sedan den tidigare sambolagens tillkomst.¹⁶⁹ År 1985 utgjordes cirka 20 % av alla parförhållanden sambor.¹⁷⁰ Undersökningar som SCB företagit 2013 visar att cirka en tredjedel av dagens parförhållanden utgörs av samboförhållanden.¹⁷¹ En del kritik har dock riktats mot undersökningen från 2013, då den bland annat bygger på folkbokföringsuppgifter som utesluter par folkbokförda på olika adresser, att samborna är homosexuella, att samborna är under 18 år samt att åldersskillnaden mellan parterna är mer än 15 år. Mot bakgrund av att inget av dessa kriterier uppställs för att par skall falla in under definitionen av sambor,¹⁷² finns anledning att anta att statistiken inte är helt rättvisande. Det finns snarare belägg för att anta att andelen samboförhållanden i själva verket är högre än den som presenteras i rapporten.¹⁷³ I en rapport som utgavs av Länsförsäkringar år 2015 framgick att cirka 40 % av alla par som lever tillsammans idag utgörs av samboförhållanden.¹⁷⁴ Wallengs studie, som företogs år 2010, redovisar samma resultat; ca 40 %.¹⁷⁵

6.3 Sambornas ålder

Något annat som skiljer dagens samboförhållanden från hur de var vid den tidigare sambolagens tillkomst är sambornas ålder.¹⁷⁶ I propositionen till den tidigare sambolagen anfördes att det var framförallt yngre personer som levde som sambor.¹⁷⁷ Visserligen är samboförhållanden fortfarande vanligast i unga år och sambofrekvensen avtar med åldern, men likväl visar Wallengs studie att samboförhållanden förekommer i alla åldrar mellan i vart fall 20 och 70 år, i en

¹⁶⁸ Författarens anmärkning.

¹⁶⁹ Walleng s. 374 f.

¹⁷⁰ Prop. 2002/03:80 s. 24.

¹⁷¹ SCB Nästan halva befolkningen lever i parrelation.

¹⁷² Se ovan avsnitt 3.1.1.

¹⁷³ Walleng s. 88 ff.

¹⁷⁴ Länsförsäkringar Trygg som sambo s. 2.

¹⁷⁵ Walleng s. 88 ff.

¹⁷⁶ Ibid s. 375.

¹⁷⁷ Prop. 1986/87 s. 40; jfr SOU 1978:55 s. 38 ff.

inte obetydlig omfattning.¹⁷⁸ Enligt statistik som SCB presenterade år 2014 är det idag vanligare med samboförhållanden även bland de "något äldre"¹⁷⁹, än vad det varit tidigare. Undersökningen visar att år 1980 var 7 % av 45-åringarna sambor och år 2010 hade förekomsten av samboförhållanden bland 45-åringar stigit till 20 %.¹⁸⁰

6.4 Samboförhållanden – en tillfällig levnadsform?

Tidigare har samboförhållanden betraktats som en mer eller mindre tillfällig levnadsform.¹⁸¹ I familjelagssakkunnigas utredning från 1981 uttalades i samband med reglerna för bodelning att parterna i många fall gifter sig efter en kortare tid eller går skilda vägar.¹⁸² I propositionen som följde konstaterades att samboförhållanden i stor utsträckning utgjorde ett förstadium till äktenskap.¹⁸³ Walleng påstår att dagens samboförhållanden inte utgör ett förstadium till äktenskap i samma utsträckning som förr. Istället menar hon att samboförhållanden tenderar att allt mer utgöra en alternativ samlevnadsform till äktenskap, främst med hänsyn till att cirka hälften av alla barn som föds, föds i just samboförhållanden. Enligt Walleng utgör ett gemensamt barn nämligen det "yttersta beviset på en omfattande livsgemenskap"¹⁸⁴ för många.¹⁸⁵ Statistik presenterad i en rapport från SCB år 2014 visar att barn till kvinnor födda år 1945 eller senare föds utanför äktenskap i allt högre utsträckning.¹⁸⁶

Enligt Walleng är det mycket ovanligt att sambor ser sitt förhållande som någon form av provperiod.¹⁸⁷ Statistik förd av SCB om i vilken utsträckning samboförhållanden ombildas till äktenskap vittnar dock om att den andelen fortfarande är relativt stor. Under åren 2000 till 2010 följde SCB par som hade fått sitt första barn och kunde konstatera att under denna tioårsperiod gifte sig en

¹⁷⁸ Walleng s. 82 f.

¹⁷⁹ SCB Generationer genom livet s. 60.

¹⁸⁰ Jfr SCB Generationer genom livet s. 60.

¹⁸¹ Prop. 1986/87:1 s. 40, 104.

¹⁸² SOU 1981:85 s. 181.

¹⁸³ Prop. 1986/87:1 s. 40.

¹⁸⁴ Walleng s. 385.

¹⁸⁵ Ibid s. 375 f., 385.

¹⁸⁶ SCB Generationer genom livet s. 70.

¹⁸⁷ Walleng s. 375 f.

knapp tredjedel.¹⁸⁸ I Wallengs studie framgår att 55 % av alla sambor tror att de kommer gifta sig.¹⁸⁹ År 1974 företog familjelagssakkunniga en intervjuundersökning bland sambor och nygifta där det framkom att en majoritet av de sambor som diskuterat frågan om att gifta sig, ämnade göra det.¹⁹⁰ Om man jämför de två senare resultaten talar det för att samboförhållanden idag utgör ett förstadium till äktenskap i ungefär samma utsträckning som tidigare.¹⁹¹ Dessutom visar Wallengs studie och familjelagssakkunnigas undersökning liknande resultat avseende hur många sambor som inte tror respektive inte kommer att gifta sig, nämligen cirka 15 %.¹⁹² Ser man till upplösningsfrekvensen mellan sambor och makar så är den betydligt högre bland sambor än bland makar.¹⁹³ Även detta talar för att samboförhållanden i större utsträckning än äktenskap utgör en tillfällig levnadsform, eftersom sambor i högre grad går skilda vägar.¹⁹⁴

I förarbetena till den tidigare sambolagen anfördes i samband med den delningsbara egendomen att "[s]amboförhållanden är ju ofta ganska kortvariga."¹⁹⁵ I Wallengs studie framgår att många i urvalsgruppen tidigare haft vad som skulle kunna klassas som ganska kortvariga samboförhållanden¹⁹⁶, 75 % av de tidigare samboförhållandena upplöstes innan sju års samboende och 50 % av samboförhållandena var kortare än tre år.¹⁹⁷ Detta talar för att samboförhållanden fortfarande ofta är ganska kortvariga.¹⁹⁸ Å andra sidan visade Wallengs studie att 48 % av samborna levde i samboförhållanden som varat i mer än sju år. Av samtliga samboförhållanden hade 13 % av dem varat i mer än 20 år.¹⁹⁹

¹⁸⁸ SCB Sambo, barn, gift, isär? s. 9, 28.

¹⁸⁹ Walleng s. 133.

¹⁹⁰ SOU 1978:55 s. 78 f.

¹⁹¹ Författarens anmärkning.

¹⁹² Walleng s. 133; SOU 1978:55 s. 80.

¹⁹³ Lind, lagkommentar till SamboL s. 22 med vidare hänvisningar.

¹⁹⁴ Författarens anmärkning.

¹⁹⁵ Prop. 1986/87:1 s. 104.

¹⁹⁶ Vad som avses med "ganska kortvariga" definieras inte i propositionen. För den fortsatta framställningen antas att samboförhållanden som varat kortare tid än sju år och i vart fall kortare tid än tre år, räknas som ganska kortvariga. Jfr SOU 1978:55 s. 127.

¹⁹⁷ Walleng s. 87.

¹⁹⁸ Ibid s. 376.

¹⁹⁹ Ibid s. 84.

6.5 Okunskap om samboregleringen i arvsrättsligt hänseende

I intervjuundersökningen som familjelagssakkunniga företog år 1974 framkom att sambornas kunskap om sambolagstiftningen var mycket bristfällig. Bland annat trodde så många som 18 % av männen som var sambor och deltog i undersökningen, att sambor ärvde varandra om de inte hade gemensamma barn.²⁰⁰

I syfte att utvärdera allmänhetens kunskap om samboregleringen efter införandet av den tidigare sambolagen, genomförde Statskontoret en enkätstudie år 1993. Det visade sig genom denna att allmänhetens kunskap om sambolagstiftningen fortfarande var bristfällig. Så många som 13 % trodde att sambor ärver varandra utan testamente.²⁰¹ Inför nya sambolagens tillkomst uppmärksammade samboendekommittén den bristfälliga kunskapen om gällande lagstiftning för sambor bland allmänheten och bland samborna själva. Med anledning därav presenterade de förslag på hur och var informationen skulle kunna spridas.²⁰²

Kunskapen om sambors arvsrättsliga situation har även varit föremål för undersökning i Wallengs studie från 2010. Där framgick att endast 4 % av respondenterna i urvalsgruppen trodde att sambor ärver varandra utan testamente, vilket tyder på en kunskapsförbättring från tidigare år. Walleng anför att ett skäl till det skulle kunna vara det stora mediala pådrag som uppstod då författaren Stieg Larssons sambo inte ärvde honom vid hans död år 2004.²⁰³

6.6 Skäl för valet att vara sambo

I en av utredningarna inför tidigare sambolagens tillkomst påpekas att ofta har sambor inte beslutat att bli sambor, utan att "det bara blir så".²⁰⁴ Det uttrycks i förarbetena till den nya sambolagen att det inte är lämpligt att lagstiftningen är allt för långtgående, med hänsyn till att den blir direkt tillämplig på alla

²⁰⁰ SOU 1999:104 s. 170 f.; SOU 1978:55 s. 10, 117.

²⁰¹ Walleng s. 91 ff.

²⁰² SOU 1999:104 s. 245 ff.

²⁰³ Walleng s. 96.

²⁰⁴ SOU 1978:55 s. 69.

samboförhållanden utan någon uttrycklig önskan om det.²⁰⁵ Om det dessutom är så att sambor inte gör ett aktivt val där de beslutar att vara sambor så kan det utgöra ännu en anledning att vara restriktiv med lagens tillämpningsområde.²⁰⁶ Å andra sidan menar Walleng att "det bara blir så" gäller även valet av samlevnadsform, det vill säga om sambor förblir sambor eller om de ingår äktenskap. Detta anser hon utgör ett skäl till varför sambolagstiftningen istället borde närma sig den äktenskapsrättsliga.²⁰⁷ I undersökningen som familjelagssakkunniga företog år 1974 framkom att endast cirka 15 % av samborna som trodde eller tänkte att de skulle gifta sig uppgav juridiska, ekonomiska eller sociala orsaker som skäl till det. Samma undersökning visade att av de nygifta hade drygt hälften funderat över ekonomiska och juridiska för- och nackdelar med äktenskap innan de gifte sig.²⁰⁸ I en studie som Swedbank lät utföra bland nygifta år 2010 svarade 53 % att juridiska fördelar med giftermål hade stor påverkan på deras beslut att ingå äktenskap.²⁰⁹ Resultaten från de två undersökningarna tyder på att nygifta övervägde juridiska konsekvenser av äktenskapet innan de gifte sig, i ungefär samma utsträckning nu som då. Något att ha i åtanke är att i familjelagssakkunnigas studie avsågs inte bara juridiska skäl. En annan sak att ha i åtanke är att det i familjelagssakkunnigas undersökning skilde mycket mellan svaren som sambor och nygifta gav. Det kan hända att det fortfarande är en liten del av alla sambor som överväger att gifta sig av juridiska skäl trots att många av de som väl har gift sig har övervägt de juridiska konsekvenserna av äktenskapet.²¹⁰

Swedbanks undersökning visar att även andra faktorer inverkar på de nygiftas beslut att ingå äktenskap. Av de tillfrågade svarade 52 % att det är roligt med bröllop och fest hade mycket stor eller stor påverkan på deras beslut att ingå äktenskap. Vidare svarade 32 % att tradition hade mycket stor eller stor påverkan på beslutet och 30 % uppgav att möjligheten att få ett gemensamt namn påverkade deras beslut att gifta sig. Dessutom visar undersökningen att en relativt stor del av

²⁰⁵ Prop. 2002/03:80 s. 25.

²⁰⁶ Författarens anmärkning.

²⁰⁷ Walleng s. 412 f.

²⁰⁸ SOU 1978:55 s. 76 ff.

²⁰⁹ Swedbank Bröllopsbestyr – hur mycket ett bröllop kostar och hur det kan finansieras s. 16 f.

²¹⁰ Författarens anmärkning.

urvalsgruppen, nämligen 19 %, svarade att juridiska fördelar med äktenskapet som samlevnadsform inte hade haft någon påverkan alls på deras beslut att gifta sig.²¹¹

Familjelagssakkunniga undersökte i sin intervjuundersökning från 1974 intresset av att registrera sitt samboförhållande och därigenom uppnå samma rättsverkningar som de äktenskapsrättsliga, om det hade funnits en sådan möjlighet istället för att ingå äktenskap. Resultaten visar att drygt hälften av samborna inte hade gift sig om det hade funnits möjlighet att registrera sitt samboförhållande så det skulle uppnått samma rättsverkningar som äktenskap.²¹² Även Walleng undersökte i sin studie från 2010 intresset av ett registreringsförfarande för sambor. Wallengs studie visar att 60 % av samborna hade velat registrera sina samboförhållanden i sådana fall.²¹³

²¹¹ Swedbank Bröllopsbestyr – hur mycket ett bröllop kostar och hur det kan finansieras s. 16 f.

²¹² SOU 1978:55 s. 80.

²¹³ Walleng s. 356, 131 f.

7 Analys

7.1 Introduktion till kapitlet

I denna del av uppsatsen skall jag först presentera mina sammanfattande synpunkter på sambors efterlevandeskydd och hur samboförhållanden har förändrats sedan ställningstagandet till sambors avsaknad av arvsrätt togs. Därefter analyseras huruvida skälen som anfördes för sambors avsaknad av arvsrätt är tillämpliga på samboförhållanden idag. Avslutningsvis kommer jag presentera min slutsats i frågan om sambors avsaknad av arvsrätt är motiverad samt min åsikt om efterlevandeskyddet de lege ferenda.

7.2 Sammanfattande synpunkter på sambors efterlevandeskydd och hur samboförhållanden har förändrats

Efterlevandeskyddet för sambor är till sin omfattning mycket begränsat jämfört med det som uppställs för makar. Bodelningen och övertaganderätten är mer omfattande vid upplösande av äktenskap och basbeloppsregeln är högre. De möjligheter som finns för sambor att själva utöka efterlevandeskyddet är också begränsade. Det anføres i doktrin att avtal om sammanlevnad i oskiftat dödsbo utgör ett osäkert efterlevandeskydd då det är beroende av att alla dödsbodelägare är överens. Jag anser att ett dylikt avtal utgör ett osäkert efterlevandeskydd även av en annan anledning – oförutsebarheten. Det torde nämligen vara svårt för sambor, medan de fortfarande är i livet, att bedöma chanserna för att ett sådant avtal kommer till stånd. Därmed är det osäkert för sambor att förlita sig på ett avtal om sammanlevnad i oskiftat bo som ett efterlevandeskydd. Genom upprättande av testamente kan sambor åstadkomma ett mer säkert och behovsanpassat efterlevandeskydd. För sambor med barn utgör emellertid även testamente ett begränsat skydd i och med bröstarvingars ovillkorliga rätt till laglott.

Det är onekligen så att samlevnadsformerna har förändrats sedan tidigare sambolagens tillkomst och ställningstagandet till sambors avsaknad av arvsrätt

togs. Samboförhållanden har blivit allt mer vanligt förekommande och vanligare i högre åldrar. Dessutom är sambor i större utsträckning medvetna om samboreglerna i arvsrättsligt hänseende, men ändå är det relativt få som åsidosätter den legala arvsordningen genom att upprätta testamente till förmån för varandra. Vidare verkar samboförhållanden fortfarande utgöra en mer tillfällig samlevnadsform än vad äktenskap gör. Detta med anledning av att studier visar att samboförhållanden verkar utgöra förstadium till äktenskap i liknande omfattning som förr samt att separationsfrekvensen är högre än vad den är för äktenskap. I och med att det inte preciserades i propositionen vad som menades med att samboförhållanden "ofta är ganska kortvariga", kan jag inte dra någon slutsats om huruvida samboförhållanden generellt är lika kortvariga som då. Dessutom visar Wallengs studie spretiga resultat i denna fråga och komplexiteten i att bestämma samboförhållandens generella längd tycks vara lika påtaglig nu som förr.

7.3 Är motiven som låg till grund för sambors avsaknad av arvsrätt tillämpliga på samboförhållanden idag?

När ställningstagandet till sambors avsaknad av arvsrätt togs, anfördes att samboförhållanden som upphör till följd av dödsfall tycktes vara i klar minoritet jämfört med äktenskap som upphör på det viset. Eftersom äktenskap fortfarande är vanligare än samboförhållanden och utgör en mer stabil samlevnadsform (i och med att separationsfrekvensen är lägre och de i allmänhet varar längre) torde antagandet vara riktigt än idag. Däremot finns anledning att anta att fler samboförhållanden upphör till följd av dödsfall idag, än vid ställningstagandet till sambors avsaknad av arvsrätt. Detta eftersom samboförhållanden idag både är mer vanligt förekommande överlag och vanligare i högre åldrar än tidigare.

Det kan diskuteras om samboförhållanden som upplöses genom ena partens död inte skulle ha samma "omfattning och betydelse" som en motsvarande situation inom äktenskap, vilket familjelagsakkunniga anförde. Med hänsyn till det ovan anförda att det fortfarande torde vara vanligare att äktenskap upplöses till följd av dödsfall än att samboförhållanden gör det, är det rimligt att anta att samboförhållanden som upplöses på det viset inte har "samma omfattning" som en motsvarande situation inom äktenskap. Vad som avses med "samma betydelse" är

inte definierat i förarbetena. Det är riktigt att det inte har samma betydelse när det kommer till exempelvis delningsreglerna och den övriga lagstiftningen som skall tillämpas på förhållandena när någon av samborna avlider. Betydelsen av sin partners död för efterlevande sambo tror jag dock är likvärdig den för efterlevande makar.

Trots att det anfördes i förarbetena till tidigare sambolagen att ett införande av arvsrätt för sambor i vissa fall inte skulle vara lämpligt, är det kanske just i vissa fall som sambor har ett extra behov av det. Något som talar för arvsrätt för sambor som har gemensamma barn, är att många av de skäl som framfördes för makars arvsrätt framför de gemensamma barnens är tillämpliga på samboförhållanden idag. Som skäl anfördes att förekomsten av sociala reformer hade minskat behovet av bröstarvingars omedelbara rätt till arv efter den först avlidna maken och att makars barn inte var beroende av arv för att försörja sig. I doktrin har anförts att det inte finns något som talar för att sambors gemensamma barn skulle vara i större behov av omedelbar arvsrätt än vad makars barn är, varför skälen torde äga samma tillämpning på dem. Vidare är den kritik som fördes mot att efterlevande behöver lösa ut barnens arv och att det kan få ogynnsamma konsekvenser för familjelivet, tillämplig på den rådande situationen för sambor. Det är vanligt att barn föds utanför äktenskap och i många fall kan det antas vara i samboförhållanden. Mot bakgrund av detta samt att allt fler samboförhållanden verkar upplösas genom dödsfall, kan antas att det inte är ovanligt att en avliden sambo lämnar efter sig barn. Med anledning av de svårigheter som då kan uppstå för efterlevande sambo att lösa ut barnens arv utan att hemmet splittras, kan antas att familjen hade gynnats av att efterlevande sambo hade haft arvsrätt. Dessutom är det i min mening lika naturligt för sambors gemensamma barn att avvakta båda föräldrarnas död innan arvet efter dem skiftas, som det ansågs vara för makars gemensamma barn. Familjelagssakkunnigas bouppteckningsundersökning visade att testamente hade upprättats i 23 % av de studerade fallen och då i nästan samtliga till förmån för efterlevande make. Enligt Wallengs studie²¹⁴ från år 2010 hade 18 % av samborna upprättat testamente till förmån för varandra. Denna

²¹⁴ Avtalsbarometerens resultat är inte direkt jämförbart med familjelagssakkunnigas, eftersom det inte framgår vem som var testamentstagare i Avtalsbarometern.

siffran är visserligen låg, men inte mycket lägre än vad den var för makar vid tidpunkten för beslutet att införa arvsrätt för makar framför gemensamma barn. Dessutom visar Wallengs studie att ett skäl som sambor uppger till varför de inte upprättat testamente, är för att de inte pratat om det. Den låga testationsfrekvensen kan därför inte tas som intäkt för att sambor inte vill ärva varandra, utan snarare kan antas att den i hög utsträckning beror på att sambor inte har reflekterat över sin arvsrättsliga situation. Ett annat skäl till varför testationsfrekvensen är låg, skulle kunna vara att många sambor avser att så småningom ingå äktenskap. Något som emellertid talar emot att arvsrätt skulle vara mer angeläget för sambor med gemensamma barn än andra sambor, är att testationsfrekvensen är nästan hälften så låg bland sambor som har gemensamma barn, jämfört med sambor som inte har det. Å andra sidan skulle det kunna tänkas bero på okunskap kring konsekvenserna som kan uppstå.

Det anfördes i förarbetena till tidigare sambolagen att valet att leva som sambor istället för som gifta fick antas vara noga övervägt och att "det framträdande draget" i äktenskapet är att ett par kommer överens om att de vill att ett visst regelverk skall tillämpas på deras förhållande. Swedbanks undersökning från 2010 talar för att majoriteten av nygifta par idag övervägde de juridiska konsekvenserna av äktenskapet innan de gifte sig. Dock visade samma studie att så många som 19 % av de nygifta svarade att de juridiska fördelarna av att vara gift inte hade någon påverkan alls på deras beslut att gifta sig. Detta tyder på att det inte bara är en fråga om juridik huruvida par gifter sig eller inte. Wallengs studie som visar att 60 % av de tillfrågade samborna hade velat ha äktenskapets rättsverkningar inbegripet arvsrätt, talar också för att det inte bara är en fråga om juridik huruvida sambor ämnar gifta sig eller inte. Om de hade sett äktenskapet enbart som ett institut som medför ett visst regelverk, finns anledning att anta att de hade gift sig istället för att vilja registrera sitt samboförhållande. Ett annat skäl som framfördes till att inte införa arvsrätt för sambor var att det inte är önskvärt att sambolagstiftningen i för hög grad närmar sig äktenskapsregleringen. Istället uppmanades sambor som ville omfattas av en mer vidsträckt reglering att gifta sig. Att så pass många hade valt att registrera sina samboförhållanden istället för att ingå äktenskap talar i min mening för att sambor ser sin samlevnadsform som ett

alternativ till äktenskap. Om samboförhållanden i allt högre grad utgör ett alternativ till äktenskap innebär valet att vara sambor inte nödvändigtvis en vilja att stå utanför äktenskapets regleringar. Att i sådana fall uppmana sambor att gifta sig innebär att lagstiftningen inte anpassas efter de verkliga samhällsförhållandena, utan snarare försöker instifta någon slags morallbildande effekt. Det är i min mening i hög grad oförenligt med neutralitetsprincipen om den anses innebära att samhället skall förhålla sig neutralt i relation till vilken samlevnadsform par väljer.

7.4 De lege ferenda

Avseende efterlevandeskyddet anser jag att testationsfriheten i samboförhållanden borde utvidgas till att avse även gemensamma bröstarvingars laglott. Detta med anledning av att många barn föds i samboförhållanden samt att skälen som anförts för makars arvsrätt framför de gemensamma barnens i allt väsentligt är tillämpliga på dagens samboförhållanden. Visserligen talar den låga testationsfrekvensen bland sambor som har gemensamma barn för att det inte skulle vara ett stort problem att barnen ärver framför efterlevande. Å andra sidan finns det i min mening ingen anledning till varför sambor inte skulle kunna få testamentera även gemensamma bröstarvingars laglotter till varandra. Jag kan inte se någon anledning till att vara restriktiv med att tillhandahålla möjligheter för sambor att själva utöka efterlevandeskyddet eftersom det inte hade påtvingat någon ett regelverk som de inte önskar. Inte heller finns det något som talar för att sambors gemensamma barn är i större behov av omedelbar arvsrätt efter sina föräldrar än vad barn i äktenskap är. Snarare är det en reform som skulle anses tidsenlig då den bättre skulle tillvarata skyddsintresset för vad som idag kan anses vara den mer skyddsvärda parten; efterlevande sambo istället för gemensam bröstarvinge. Dessutom kan det som tidigare anförts, antas att samborna inte har tillräcklig kunskap om konsekvenserna vilket skulle kunna förklara den låga testationsfrekvensen i de fallen.

Att utvidga sambors efterlevandeskydd på andra sätt anser jag inte vara lämpligt. Det har anförts i förarbetena att restriktivitet är påkallad när det kommer till att utöka delningsreglerna med hänsyn till att de blir direkt tillämpliga på alla

samboförhållanden. Mot bakgrund av att definitionen av sambor är så pass vidsträckt som den är, kan antas att den innefattar sambor som befinner sig i helt olika skeden av livet och har olika intentioner med sina förhållanden. Av den anledningen anser även jag att det finns anledning att förhålla sig restriktivt avseende delningsreglerna. Att låta sambor avtala om vad som skall ingå i bodelning skulle dock kunna införas utan att påtvinga sambor ett regelverk de inte vill omfattas av. Å andra sidan kan det anses lämpligt att hänvisa till möjligheten att upprätta testamente istället för att införa en möjlighet för sambor att avtala om att utöka bodelningsreglerna i händelse av ena partens dödsfall. Jag anser det inte heller lämpligt att utöka basbelopsregeln för att stärka sambors efterlevandeskydd. Samboförhållandens tidigare tillfälliga natur verkar nämligen inte ha ändrats avsevärt, varför begränsningen av basbelopsregeln är motiverad utifrån samma skäl som anfördes vid dess tillkomst.

Många av de aspekter som låg till grund för motiven till sambors avsaknad av arvsrätt har förändrats sedan motiven tillkom. Vad som anförts ovan talar för att motivens tillämplighet på dagens samboförhållanden kan ifrågasättas. Jag menar emellertid att det inte är tillräckligt för att tillerkänna sambor arvsrätt.

Jag anser att ur ett strikt juridiskt perspektiv är det, som Agell anför, omotiverat att införa en arvsrätt för sambor. Rättssystemet erbjuder redan ett institut för dem som önskar så pass långtgående rättsverkningar; äktenskapet. Utgångspunkten måste alltså vara att par som vill omfattas av ett mer heltäckande juridiskt regelverk, inbegripet arvsrätt, ingår äktenskap. Huruvida sambor ämnar gifta sig verkar dock inte bara vara en fråga om juridik och i min mening finns det anledning att se över omfattningen av samboreglerna för att bättre kunna tillgodose sambornas verkliga behov. Det finns emellertid anledning att gå försiktigt fram. Jag tycker att det är allt för vanskligt att dra slutsatsen att sambor vill ärva varandra av den anledningen att 60 % samborna i Wallengs studie hade velat att det äktenskapsrättsliga regelsystemet skulle tillämpas på deras förhållande. Detta eftersom ett dylikt registreringsförfarande hade medfört alla äktenskapsrättsliga rättsverkningar och kan därför inte tas som intäkt för att sambor idag vill ärva varandra i större utsträckning än förr utan att behöva gifta

sig. Det kan nämligen vara av andra juridiska skäl än just de arvsrättsliga som de hade velat åtnjuta det äktenskapsrättsliga skyddet. Wallengs studie visar visserligen att 62 % av respondenterna i urvalsgruppen anser att sambor bör ärva varandra helt eller delvis och att ungefär dubbelt så många av dem som tycker så, anser att sambor med gemensamma barn skall ärva varandra, jämfört med sambor utan barn. Jag anser emellertid att det inte utgör ett tillräckligt underlag för att tillerkänna sambor arvsrätt. I övrigt är det inte mycket i materialet som utgör stöd för att tillerkänna sambor arvsrätt. Att samboförhållanden är mer vanligt förekommande och att ett inte obetydligt antal samboförhållanden verkar upphöra till följd av dödsfall pekar visserligen på behovet av en reglering vid dödsfall, men inte på hur den borde utformas. Det är i min mening inte tillräckligt utrett om sambor idag vill ärva varandra över huvud taget och i sådana fall i vilken utsträckning eller under vilka förutsättningar, för att tillerkänna sambor arvsrätt. Sammantaget anser jag att utifrån det material som finns att tillgå, är sambors avsaknad av arvsrätt motiverad.

8 Käll- och litteraturförteckning

Offentligt tryck

Bet. 1973: LU20 Lagutskottets betänkande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition 1973:32 med förslag till lag om ändring i giftermålsbalken m. m., jämte motioner.

Bet. 2002/03: LU19 Ny sambolag.

Dir. 1997:75 Utvärdering av sambolagen, m.m.

Prop. 1986/87:1 om äktenskapsbalk m. m.

Prop. 2002/03:80 Ny sambolag.

SOU 1972:41 Familj och äktenskap.

SOU 1978:55 Att sambo och gifta sig, fakta och föreställningar.

SOU 1981:85 Äktenskapsbalk.

SOU 1999:104 Nya samboregler.

Litteratur

Agell, Anders, Testamentsrätt: en lärobok om rättshandlingar för dödsfalls skull, 3. uppl., Iustus, Uppsala, 2003.

Agell, Anders, Äktenskaps- och samboenderätt enligt 1987 års lagstiftning, Iustus, Uppsala, 1986.

Agell, Anders & Brattström, Margareta, Äktenskap, samboende, partnerskap, 5., [uppdaterade] uppl., Iustus, Uppsala, 2011.

Boström, Viola & Israelsson, Ulf, Är arvsrätten föråldrad?, SvJT 2004 s. 644.

Brattström, Margareta & Singer, Anna, Rätt arv: fördelning av kvarlåtenskap, 4., [omarb.] uppl., Iustus, Uppsala, 2015.

Eriksson, Anders, Arv och testamente, Thomson, Stockholm, 2008.

Eriksson, Anders, Den nya familjerätten: makars och sambors egendomsförhållanden, bodelning och arv, 10. [rev.] uppl., Norstedts juridik, Stockholm, 2014.

Hellner, Jan, Metodproblem i rättsvetenskapen: studier i förmögenhetsrätt, Jure, Stockholm, 2001.

- Korling, Fredric & Zamboni, Mauro (red.), Juridisk metodlära, 1. uppl., Studentlitteratur, Lund, 2013.
- Lind, Göran, Sambolagen m.m.: en kommentar, 1. uppl., Norstedts juridik, Stockholm, 2013.
- Walin, Gösta & Lind, Göran, Ärvdabalken : en kommentar. Del 1, (1-17 kap.) : arv och testamente, Sjunde upplagan, Wolters Kluwer, Stockholm, 2016.
- Walleng, Kajsa, *Att leva som sambo: en civilrättslig studie av det rättsliga skyddet för sambor och om det är i takt med sin tid*, 1. uppl., Iustus, Diss. Uppsala : Uppsala universitet, 2015, Uppsala, 2015.

Elektroniska källor

- Avtalsbarometern 2014*. 20 februari 2016
<<http://avtalsbarometern.se/avtalsbarometern-2014.pdf>>.
- Swedbank Bröllopsbestyr – hur mycket ett bröllop kostar och hur det kan finansieras*. April 2010. 3 mars 2016 <<http://docplayer.se/3218433-Bröllopsbestyr-hur-m mycket-ett-bröllop-kostar-och-hur-det-finansieras.html>>.
- Länsförsäkringar Trygg som sambo*. 2015. 3 mars 2016
<<http://www.lansforsakringar.se/globalassets/aa-global/dokument/information/05194-broschyr-trygg-som-sambo.pdf>>.
- SCB Generationer genom livet*. 12 maj 2014. 4 maj 2016
<http://www.scb.se/Statistik/_Publikationer/BE0701_2014A01_BR_BE51BR1402.pdf>.
- SCB Sambo, barn, gift, isär?*. 30 mars 2012. 20 mars 2016
<http://www.scb.se/statistik/_publikationer/BE0701_2012A01_BR_BE51BR1201.pdf>.
- SCB Nästan halva befolkningen lever i parrelation*. 9 april 2014. 8 februari 2016
<http://www.scb.se/sv/_Hitta-statistik/Artiklar/Nastan-halva-befolkningen-lever-i-parrelation/>.
- Skatteverket*. 27 april 2016
<<https://www.skatteverket.se/privat/folkbokforing/aktenskappartnerskap/omvandlaregistreratpartnerskaptillaktenskap.4.76a43be412206334b89800020595.html>>.

Rättsfallsförteckning

NJA 1994 s. 256.

NJA 1994 s. 61.